EKONOMISK TIDSKRIFT

DONATIVO DE LA BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID 1940

UTGIFVEN AF

DAVID DAVIDSON

Årg. II 1900 Häft. 9

INNEHÅLL:

En socialpolitik på afvägar. Af G. CASSEL . . . . . *Sid. 385*
Ett nordiskt bankpolitiskt arbete. Af I. HECKSCHER . . . . . „ *417*
Statistik öfver arbetsinställelser. Af O. DALKVIST . . . . . „ *432*
Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 31 augusti 1900.

Pris per årgång (12 häften) 10 kronor

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG
(I DISTRIBUTION)

Ayuntamiento de Madrid

En socialpolitik på afvägar.

Den nya preussiska basarskatten.

Af G. Cassel.

»Laisser-aller»-principen, tanken att staten bör afhålla sig från hvarje inblandning i ekonomiska angelägenheter, denna sociala nihilism är i Tyskland längesedan en öfvervunnen ståndpunkt. Sextiotalets frihandelsskola hade ännu i mångt och mycket den rena Manchesterskolans karakter. Men Tysklands utveckling på det nya tyska rikets grund sker väsentligen i »socialpolitikens» tecken. Bildandet af »föreningen för socialpolitik» 1872 är ett af de data, som beteckna den nya riktningen. Den forna negativa ståndpunkten kunde icke uppehållas inför den enkla iakttagelsen, att staten genom sin beskattning, ja redan genom sin blotta existens utöfvar och måste utöfva det mest genomgripande inflytande på samhällets hela ekonomiska lif, och följaktligen måste vara betänkt på att gestalta detta inflytande så fördelaktigt som möjligt. Icke heller var det att vänta, att den statsmakt, som vid grundandet af Tysklands enhet firat sådana triumfer, skulle ådagalägga någon öfverdrifven måttfullhet i begränsningen af sina egna uppgifter.

Slutet af 70-talet är den period, i hvilken socialpolitiken på allvar upptages. Men målet är oklart och förblir så allt framgent. Å ena sidan inaugureras en storartad arbetareskyddslagstiftning, å andra sidan införes ett tullsystem, som genom att fördyra arbetarnes lefnadskostnader vill garantera producenterna en viss vinst. Landtbruket, som föder industriens arbetare, skall »skyddas», industrien, som levererar maskiner o. s. v. till landtbruket, skall också »skyddas». I detta »skydd» för alla ligger den inre mot-

Ayuntamiento de Madrid

sägelse, som icke blott visar systemets brist på en enhetlig ledande tanke, utan på hvilken det också i praktiken förr eller senare måste stranda.

Under skyddspolitikens hägn växa de enskildas anspråk på statsmaktens hjälp som svampar efter regndagar. När den ene fått de eller de förmånerna, som till och med betunga den andre, så kommer naturligtvis denne andre också och fordrar skydd och vederlag. Men än mer, så snart den allmänna ekonomiska utvecklingen sätter ett yrke eller en samhällsklass i ett ofördelaktigt läge, så säger man: här måste staten ingripa och skydda oss i våra »välförvärfvade rättigheter». Särskildt nära till hands ligger denna vädjan i de fall, då staten i och genom sin beskattning redan ingriper i konkurrensförhållandena. Det är därför som detta slags socialpolitiska fordringar mestadels stå i ett så nära samband med skattepolitiken. Tysklands nyaste utveckling bjuder flere exempel härpå. Vid ölbeskattningen ha de sydtyska staterna genomfört en maltskatt, differentierad med hänsyn till maltförbrukningen, så att de större bryggerierna beskattas högre. Att man här öfverskridit den »rättvisa skattefördelningens» måttstock för att positivt skydda de små bryggerierna döljes icke längre. Ännu tydligare kan man vid brännvinsbeskattningen följa denna utveckling från en skattepolitik, som tar hänsyn till stordriftens olika förmåga att bära skatten, till en afgjord och medveten intressepolitik. Tyska rikets brännvinsskattelag erbjuder en riktig profkarta på de skiftande metoder, man kan använda för att med beskattningens hjälp förskaffa vissa grupper af yrkesidkare fördelar på de öfrigas och på konsumenternas bekostnad. Särskildt gäller detta om den bekanta kontingenteringen, hvarigenom vissa brännerier tillförsäkras rätt att tillverka en viss kvantitet brännvin till en skatt af 50 pf. pr liter, under det den normala skatten är 70 pf.

Basarskatten är det sista utslaget af denna riktning och måste, för att rätt förstås, ses som ett led i den utveckling, den socialpolitiska rörelsen numera fått. Man kan omöjligen värja sig för det intrycket, att denna utveckling kommit in på ett alldeles falskt spår, att den tyska socialpolitiken för närvarande är stadd på högst betänkliga afvägar. Detta är icke blott i och för sig beklagligt, utan innebär en fara, på hvilken vännerna af en sund socialpolitik borde vara särskildt uppmärksamma, nämligen

Ayuntamiento de Madrid

att deras bästa sträfvanden af motståndarne sammanföras med utväxterna och sålunda fullkomligt råka i misskredit.

Det är af synnerlig vikt att på något sätt fixera det mål, staten vid sitt ingripande i samhällets ekonomiska förhållanden skall ställa sig. En politik, som vill »skydda» hvar och en, är orimlig, därför att den motsäger sig själf. Fordran på att staten skall bibehålla hvarje klass, hvarje yrke i den sociala och ekonomiska ställning, det en gång intager, betyder ju principiellt ett fastläsande af status quo, är i själfva verket det absoluta stillaståendets fältrop. Målet måste på ett helt annat sätt begränsas, om vi skola komma till en förnuftig socialpolitik. Här endast en antydan om den viktigaste punkten i denna begränsning. Det är först och främst nödvändigt att skaffa sig en klar insikt om i hvilken riktning det tekniska och ekonomiska framåtskridandet går. Uppgiften för en sund socialpolitik måste — däremot kan ingen vetenskapligt hållbar invändning göras — åtminstone i sista hand sammanfalla med befordrandet af detta framåtskridande. Det är därför otillåtet — och här ha vi den fundamentala begränsning af hvarje förnuftig socialpolitik, som man i Tyskland redan på så många punkter öfverskridit — att söka kväfva sådana nya former för det ekonomiska och sociala lifvet, hvilkas natur af framåtskridande man erkänner, ja hvilkas lifskraft man fruktar. Och om det ingalunda kan anses ligga utom gränserna för en riktig socialpolitik att söka mildra hårdheterna i en öfvergångsperiod, så är det lika fullt förkastligt att med konst söka uppehålla former, som den ekonomiska utvecklingen utdömt. Hänsynen till några enskildas svårigheter, ja till deras hotande undergång ge oss ingen rätt att fördröja framåtskridandet till men för de många, som vänta på dess mognade frukter.

Lika bestämdt som denna ståndpunkt tar afstånd från den klassintressenas bytespolitik, som numera så ofta utmyntas under socialpolitikens namn, lika bestämdt skiljer den sig från den äldre s. k. manchesterriktningen. En god pröfvosten härutinnan ger oss frågan om arbetareskydd. Kravet på statens ingripande till förmån för arbetareklassen träffas icke af den invändningen, att det skulle röra sig om det allmännas uppoffrande för enskilda klassintressen. Nej, arbetarklassens uppryckning går med, icke mot den allmänna utvecklingen, höjandet af arbetarens hela eko-

Ayuntamiento de Madrid

nomiska existens är, enligt hvad all erfarenhet hittills visat, en grundbetingelse för hvarje högre utveckling af den nationella produktionen. Det gäller i arbetareskyddspolitiken att stärka en klass, som den moderna utvecklingen nödvändigt behöfver, ja på hvilken denna utveckling ställer alldeles särskildt stora anspråk. En kärnpunkt i försvaret för denna politik måste alltid blifva erkännandet af, att arbetets effektivitet stiger i jämbredd med arbetarklassens sociala läge. Insikten om detta sammanhang är det mest optimistiska, men på en gång ett af de bäst grundade resultaten af den moderna ekonomiska forskningen.

Att, såsom man så ofta gör i våra dagars Tyskland, utsträcka tanken på arbetarskydd till ett skydd för samhällets alla klasser, är att generalisera falskt. Man visar därmed endast, att man aldrig fått någon riktig blick på den moderna arbetarpolitikens djupare innebörd. Där, hvar det afgörande kriteriet på en riktig socialpotitik — öfverensstämmelsen med det allmänna framåtskridandet — brister, där bevisar den yttre analogien, att det i båda fallen rör sig om ett statens mellanträdande till förmån för en viss samhällsklass, jämt ingenting. Ty af bevarandet af öfverlefvande och bortdöende former har hvarken samhället som helhet eller staten som sådan något förnuftigt intresse.

Detta är den principiella synpunkt, från hvilken man måste betrakta den rörelse mot de stora basarerna, jag i det följande vill skildra. Den afgörande frågan måste alltid blifva den: beteckna dessa basarer ett högre utvecklingsstadium i den mänskliga behofstillfredsställelsens organisation, speciellt i handelns teknik? Är den begynnande stordriften inom detaljhandeln en framtidens distributionsform, eller är den endast ett utslag af den privatkapitalistiska vinningslystnadens omättlighet? Äro de gamla formerna för detaljhandeln lifskraftiga, äro de öfverhufvud för framtiden behöfliga, förtjäna de att af statens skyddande hand räddas öfver en öfvergångsperiods tillfälliga svårigheter? För att nöjaktigt besvara dessa frågor är det nödvändigt att kasta en blick på de stora basarernas organisation och handelsteknik.

Basarerna och deras vedersakare.

Tanken att göra äfven detaljhandeln till föremål för stordrift tycks först ha uppstått och realiserats i England på 40-talet.

Ayuntamiento de Madrid

På 50-talet öfverfördes idéen till Frankrike, där »Grand Magasin du Louvre» grundades och snart fann efterföljare såsom »Bon Marché», »Printemps» m. fl. Till de förnämsta moderna storbasarerna höra Londonhusen Whiteley och Spiers & Pond samt den amerikanska firman Wannemaker.

Sedan 70-talet utbreder sig denna nya riktning öfver hela den civiliserade världen, når särskildt i Amerika en kolossal utveckling och vinner småningom terräng äfven i Tyskland, där storbasarerna under århundradets sista decennier växa med enorm hastighet.

Det karakteristiska för denna nyare riktning inom detaljhandeln är principen »liten avans, stor omsättning». För att draga till sig den största möjliga kundkrets söker man göra de yttre anordningarne så storartade som möjligt, upptar ett helt hus, ofta ett stort palats, som redan genom sitt yttre och sitt läge i en central stadsdel verkar som en attraktion. Dessutom utsträcker man affären till så många olika branscher som möjligt, så att man kan tillgodose snart sagdt hvarje mänskligt behof. Därigenom lyckas man ofta förmå en kund att köpa äfven andra saker än dem han ursprungligen tänkt på, ja man vänjer publiken vid nya lefnadsbehof och skapar därigenom nya fält för sin afsättning. Dessutom visar erfarenheten, att det för allmänheten ligger en alldeles särskild dragningskraft i möjligheten att på ett enda ställe kunna göra sina olika uppköp.

I afseende på affärens utsträckning till olika branscher råder dock mycken olikhet. I Frankrike, där man redan från första början genom lagstiftningen sökt motverka de stora basarerna, har en beskattning, som stiger med antalet olika branscher, verkat därhän, att äfven de största affärerna inskränka sig till vissa större grupper som t. ex. beklädnads- och möblerings-artiklar. Däremot ha basarerna inom den anglosachsiska världen med dess ekonomiska frihet erhållit en omfattning, som knappast har några gränser: bagarens och slaktarens alster, kompletta åkdon, kattor och hundar, allt finner man i dessa affärer. De tyska basarerna — »Warenhäuser» — gå en medelväg: de sälja t. ex. konserver och viner, men knappast andra matvaror.

De moderna basarerna uppnå en omsättning, som i Paris skall öfverskrida 100 millioner kronor om året och för de största

Ayuntamiento de Madrid

tyska firmorna väl kan anslås till 25 à 35 millioner. Ehuru detta resultat på grund af omsättningens snabbhet uppnås med ett relativt ringa kapital, erfordra dock de större basarerna kapital, som endast den stora finansen kan ställa till deras förfogande. Så skall Louvremagasinets kapital öfverstiga 70 millioner francs. Hyresvärdena för lokalerna äro likaledes enorma. Enligt en preussisk beskattningsstatistik skall den största Berlinerfirmans — Wertheims — lokaler 1898 representerat ett hyresvärde af 700,000 mark! För de 60 i denna statistik upptagna affärerna utgjorde lokalernas sammanlagda hyresvärde 3,3 mill. mark, alltså 55,000 mark för hvar i medeltal.

Naturligtvis fordra dylika affärer hela härar af anställda. Whiteley i London skall sysselsätta 4,500 personer. Wertheim i Berlin använde 2,300 personer. De ofvannämnda 60 preussiska basarerna af hvilka åtskilliga äro jämförelsevis små, med 10—15 anställda, sysselsatte sammanlagdt 9,532 personer, alltså i medeltal nära 160 hvar.

Från samhällsekonomiens synpunkt har den nu skildrade utvecklingen af detaljhandeln vissa alldeles bestämda fördelar. Dessa äro dels desamma som de företräden, stordriften i allmänhet har framför smådriften, dels af mera speciell art.

Den besparing i generalomkostnaderna, som är ett af de viktigaste momenten i stordriftens öfverlägsenhet, kan den stora detaljhandeln på många punkter göra sig till godo. I de centrala stadsdelarne, där platsen (också ur folkhushållningens synpunkt) har ett stort värde, kan den mindre detaljhandeln vanligen endast använda den nedersta våningen, den något större använder redan två våningar, de stora basarerna hela huset. Dessa senares hyresomkostnader blifva därigenom relativt de minsta. De använda vanligen hus, som särskildt byggts för deras ändamål, och blifva därigenom i stånd att på det fördelaktigaste sätt utnyttja det befintliga utrymmet. Kostnaderna för uppvärmning, belysning, annonsering, hemskickning af varorna i automobilvagnar med livréklädd betjäning o. s. v. äro visserligen i dessa affärer absolut taget högst betydliga, men torde dock också de mången gång i förhållande till omsättningen vara mindre än motsvarande utgifter i de små bodarne.

Den viktigaste besparing, de stora basarerna göra, är dock i

Ayuntamiento de Madrid

själfva försäljningsarbetet. Personalen blir behörigen sysselsatt, när lokalen fylles af en jämn ström af köpande. Jämför härmed en liten bod på en afgata, där en eller två, kanske ändå fler personer förnöta sin tid bakom disken, utan att egentligen sammanlagdt vara verkligt sysselsatta mer än ett par timmar om dagen! Genom att afskaffa detta slöseri med mänskligt arbete ha storbasarerna icke blott för sig själfva vunnit makt och rikedom, utan också verkligen fört folkhushållningen ett betydelsefullt steg framåt.

För öfrigt är det icke endast de säljandes arbete som minskas, utan också de köpandes. Den, som behöfver några småsaker af olika slag för sitt hushåll och för sin toalett, finner i en af dessa stora basarer på en gång allt hvad han annars skulle behöft köpa i fem olika bodar, sannolikt efter att ha frågat förgäfves i ytterligare fem eller tio. Detta är en besparing, hvars vikt man oftast öfverser, därför att den direkt kommer konsumenterna till godo, och man i samhällsekonomiska frågor tyvärr vant sig att endast tänka på producenterna.

Stordriften inom detaljhandeln gör emellertid ännu andra besparingar af mera handelsteknisk natur.

Den uppnår i regeln en betydligt hastigare omsättning af sitt driftskapital. Detta betyder att stordriften bringar en viss massa varor i kundernas händer, förrättar ett visst gifvet handelsarbete, med användande af mindre kapital. Häri ligger återigen icke blott en privat besparing för storbasarerna själfva, utan också en verklig vinst för folkhushållningen.

Härtill kommer som en ingalunda oviktig biomständighet, att basarerna just till följd af denna hastigare omsättning i betydligt högre grad än mindre affärer förmå undvika förluster i följd af modets växlingar — också en tydlig samhällsekonomisk fördel.

De stora basarerna förmå till följd af omfånget af sina beställningar betinga sig billigare inköpspris hos fabrikanter och importörer. Äfven häri ligger mer än en privatekonomisk fördel, som kunde synas uppvägd af leverantörernas uppoffringar. Det är nämligen tydligt, att leverantörerna i stort sedt icke göra andra medgifvanden än sådana, som synas dem fördelaktiga. Den prisdifferens, som basarerna ha sig till godo, representerar alltså det belopp, hvartill leverantörerna uppskatta fördelen af att

Ayuntamiento de Madrid

sälja på en hand eller, från en annan synpunkt, kostnaden att uppsöka ett stort antal småhandlare med motsvarande afsättning. Den ifrågavarande rabatten är således uttrycket för en verklig handelsteknisk besparing.

På åtskilliga områden ha basarerna skapat en alldeles ny konsumtion. Ett godt exempel härpå lämnar konservbranschen. I de större basarerna i Berlin säljas numera allmänt inlagda ärter, bönor och andra konserver. Sådant hade förut hufvudsakligen sålts af vissa specialhandlare, till hvilka den stora massan aldrig fann vägen, och i hvarje fall till för mindre bemedlade kunder oåtkomliga pris. Sedan basarerna kastat sig öfver denna försäljning köpas nu sådana konserver massvis, äfven af arbetarebefolkningen.

Sist, ehuru ingalunda oviktigast, må nämnas den besparing, de stora basarerna göra sig genom att strängt genomföra den kontanta betalningen. De förluster, hvartill konsumtionskrediten oundvikligt för, de betydliga omkostnader för bokföring och fordringars indrifvande, kreditsystemet fordrar, detta kommer basarerna i form af vinst eller deras kunder i form af lägre pris till godo. Den, som känner hvilken kräftskada konsumtionskrediten är för hela detaljhandeln, skall villigt inrymma, att basarerna på detta område gjort sig alldeles särskildt förtjänta om folkhushållningen. Därigenom att basarerna sälja kontant och dessutom äro kapitalstarka, förmå de också köpa kontant. Härigenom elimineras en stor del af osäkerheten inom handeln, och fabrikanten kan redan på denna grund sälja billigare till basaren än till småhandlare, som fordra kredit på månader, ja år.

I de senare årens rörelse mot basarerna ha naturligtvis en mängd argument mot denna utveckling af detaljhandeln förebragts. Största delen af dessa argument är dock i grunden ingenting annat än ett upprepande i annan form af den sanning, att basarerna äro ekonomiskt öfverlägsna. Just häri finna deras motståndare en angreppspunkt: därför att basarerna äro kraftigare, måste de undertryckas, därför att småhandeln är underlägsen, måste den stödjas af staten. Från denna utgångspunkt upptäcker man naturligtvis anledningar till klagomål öfverallt, där vetenskapen och det sunda förnuftet måste erkänna objektiva samhällsekonomiska företräden. Den relativt mindre omkostnaden för lokal, den hastigare omsättningen, de billigare inköpen, allt fram-

Ayuntamiento de Madrid

står då som öfvervikter, som måste balanseras med beskattningens hjälp för att åstadkomma hvad man kallar jämna konkurrensbetingelser. Besparingen af arbete ses och framställes endast som minskadt tillfälle till förtjänst inom yrket. En storbasar med 35 millioners omsättning undanträngер ett par tusen småbodar och tillintetgör sålunda en mängd existenser. Dessa argument äro naturligtvis i hög grad öfverdrifna, ty dels finna skickliga detaljförsäljare anställning i basarerna, dels är det falskt, att en ny basar tar hela sin afsättning från förut befintliga affärer: till stor del skapar den själf en alldeles ny afsättning.

Men äfven i den mån de öfverensstämma med verkligheten bevisa de, som sagdt, ingenting annat än, att basarerna äro en högre utvecklingsform af detaljhandeln. Vill man undertrycka denna utveckling, borde man konsekvent också undertrycka storindustrien! Att man kunnat förbise detta logiska sammanhang, att man öfver hufvud kunnat intaga en så fientlig ställning gent emot stordriften inom detaljhandeln, medan man erkänner dess nytta inom industrien, detta sammanhänger med den egendomliga uppfattning, som särskildt kom till uttryck vid ämnets behandling i den preussiska landtdagen, att handeln icke är »produktiv». »Storindustrien däremot är produktiv, där är det fråga om tekniska framsteg, att förhindra deras utnyttjande vore att försynda sig mot en sund ekonomisk utveckling. Genom storindustrien skapas nya ekonomiska värden för samhället, ökas nationalförmögenheten. Däremot komma vid detaljinköp ekonomiska värden för samhället öfver hufvud ej i betraktande. För samhället är det likgiltigt om inköpen göras på ett eller på tusen ställen. Äfven landtbruket är produktivt, frambringar värden, kan alltså ej jämföras med handeln. Ena gången är det frågan om produktion, andra gången om distribution.» Dessa utdrag ur en ledande politikers (centrumsmannen Roeren) yttranden i preussiska landtdagen äro synnerligen ägnade att belysa den art af nationalekonomisk visdom, på hvilken rörelsen mot basarerna stöder sig; de visa också hur ödesdiger en otillräcklig insikt i den teoretiska ekonomiens grundproblem kan blifva för ett lands politiskt-ekonomiska utveckling och hvilken eminent praktisk betydelse en riktig utredning af sådana begrepp som produktivitet understundom kan få.

Ayuntamiento de Madrid

Man framför emellertid också andra invändningar mot de stora basarerna. Man påstår, att de för att locka till sig köpare slumpa bort vissa varor till och under inköpspris, hvarigenom naturligtvis de småhandlare, som endast eller hufvudsakligen föra just dessa varor, lida ett högst väsentligt afbräck. Denna invändning är så till vida af intresse, som den ger en inblick i detaljhandelns teknik, men den är falsk, för så vidt den förutsätter, att en dylik ojämn fördelning af vinsten på de olika varorna är något för basarerna egendomligt. En försäljning af vissa varor utan eller med högst ringa vinst är en fullkomligt allmän sed inom detaljhandeln. Den har också naturliga skäl. Modesaker och stapelartiklar; föremål, hvars afsättning fordrar mycket arbete, och sådana, som lätt säljas; varor, hvilkas pris tryckts af en utbildad konkurrens, och nyheter, som kanske ingen annan köpman på orten för, bilda med nödvändighet motsatser med hänsyn till vinsten. En större, mycket erfaren detaljhandlare i Göttingen meddelade mig, att vanlig bomullsväf i regeln såldes utan någon egentlig förtjänst. Väsentligen detsamma gäller om andra artiklar, hvilkas kvalitet är så uniform, att allmänheten med lätthet kan kontrollera prisen, t. ex. socker. Det är nästan otänkbart, att konkurrensen i sådana artiklar skulle göra halt, innan den nedbragt vinsten till nära noll. Bland varor, som basarerna företrädesvis bruka slumpa bort, nämnas illustrerade brefkort, tändstickor, tvål och åtskilliga kolonialvaror. För så vidt denna slags försäljning hålles inom sådana gränser, att affären därvid kan bestå, och icke begagnas som tillfälliga kampmedel för att förinta konkurrenter, kan den omöjligen från folkhushållningens synpunkt räknas som ett ondt.

Naturligtvis kunna »lockartiklar» användas till mindre aktningsvärda ändamål. Det är en af de mest afsevärda invändningarne mot basarerna, att de förleda folk att köpa en mängd alldeles onödigt skräp. Men för öfrigt är det knappast berättigadt att anklaga basarerna för att speciellt lefva på underhaltiga varor. Att köpa en större post odugliga eller felaktiga saker — saxar, som icke klippa, och knifvar, som icke skära, o. d. — och sälja ut dem för slumppris med braskande reklamer kan nog en och annan gång lyckas för en obskur skojarfirma. Men ingen förnuftig människa lägger ned millioner i dåliga varor. De stora

Ayuntamiento de Madrid

basarerna förbjudas redan af sin storlek att göra dylika affärer. Deras renommé är för dem en så absolut lifsbetingelse, att de måste hålla förstklassiga varor. Wertheim anmärker i en skrifvelse, som han med anledning af den tillämnade basarskatten tillställde den preussiska deputeradekammaren, att det i hela Tyskland lyckligtvis icke finnes så mycket »Ramschware», att han kunde fylla ens en ringa del af sin omsättning med dylika artiklar; aldrig hade han heller köpt från en konkursmassa.

Om för öfrigt basarerna skulle göra sig skyldiga till verkligt oreella affärer, så har Tyskland i sin lag till bekämpande af illojal konkurrens (af den 27 maj 1896) ett medel att vinna rättelse härutinnan; att för sådana ändamål tillgripa beskattningsåtgärder är under alla omständigheter en falsk politik.

Försöker man att draga en balans af storbasarernas förtjänster och olägenheter, så kan det icke vara något tvifvel om, att resultatet blir väsentligen till förmån för denna nyaste utvecklingsform af detaljhandeln. Ser man saken från samhällsekonomiens synpunkt, så gäller det ju, att med minsta möjliga arbete, eller allmännare, med minsta möjliga omkostnader fullborda det sista ledet i den mänskliga behofstillfredsställelsens process, nämligen det, som ligger mellan varans tekniska färdigställande och hennes öfverförande i konsumentens hand. Den omständighet, att storbasarerna här förmå att göra väsentliga besparingar, ställer dem i ekonomens ögon vid sidan af andra tekniska framsteg, hvarmed storindustrien eller de moderna storkapitalistiska kommunikationsmedlen göra behofstillfredsställelsen allt mer fulländad. Och om det är omöjligt att fritaga basarväsendet från vissa anmärkningar, så bör man erinra sig, att icke heller storindustrien går så alldeles fri för dylika, till och med af ganska graverande art.

Det är en af den nyare nationalekonomiens viktigare satser, att utvecklingen till en tekniskt allt fullkomligare storindustri i det stora hela höjer arbetaren. Äfven i detta afseende ha basarerna bevisat sin karakter af ett verkligt framsteg. Det är bekant i hvilka rent bedröfliga förhållanden en stor del af de inom detaljhandelsyrket anställda befinna sig, i all synnerhet med hänsyn till arbetstid, men också med hänsyn till aflöning och öfriga villkor. Härutinnan har utvecklingen till stordrift inom detaljhandeln redan bragt betydande förbättringar. I den viktiga frågan om bodarnes stängning, hvilken den tyska lagstiftningen just nu

Ayuntamiento de Madrid

gifvit en, som det vill synas, tillfredsställande lösning, ha basarerna gått före med godt exempel, då de genomgående infört kl. 8 e. m. som stängningstid.

För att emellertid få en klar inblick i stordriftens inom detaljhandeln socialpolitiska betydelse, är det lämpligt att se på ett konkret fall. Jag hämtar följande uppgifter ur ofvan nämnda skrifvelse från firman Wertheim i Berlin, som benäget ställt densamma till mitt förfogande.

Arbetstiden är från 8 till 8. Undantag göra december månad och en vecka före påsk och pingst. Andra undantag skola så vidt möjligt undvikas. Middagsrast 2 timmar. Dessutom två måltidsraster på hvardera 18 minuter.

Sommarferier med betalning af full lön har hela personalen äfven arbetare och springpojkar efter följande schema:

efter 1 1/4 års tjänst . . . . . 2 veckor
efter kortare tjänst . . . 1/2, 1 eller 1 1/2 »
för de bättre platserna . . . . . 2 1/2 »
för de högsta platserna . . . . . 3 »

Den, som för ett nödvändigt uppehåll på landet behöfver understöd, erhåller sådant, hvarvid sörjes för diskretion. I sjukdomsfall kan längre tjänstledighet med full lön och understöd för rekreationsändamål beviljas.

Uppsägning får endast ske efter gemensamt beslut af tre medlemmar af personalledningen eventuellt under adjungerande af en afdelningschef, i fråga om den kvinnliga personalen af tre damer. Om öfver hufvud någon verkan kan väntas, måste en varning förutgå.

Lönerna äro i basaren i Leipzigerstrasse:

a) genomsnittligt:

Handelsanställda	Herrar	m.	4,058
	Damer: 1 för ledning och kontor . .	»	1,116
	2 för försäljning	»	1,068
Arbetare		»	1,320

b) beräknadt efter lönegrader:

Herrar		Damer		Arbetare	
under m. 2,400	18 %	under m. 840	10 %	under m. 1,080	8 %
2,400—3,000	20 %	840—960	20 %	1,080—1,200	3 %
3,000—4,000	26 %	960—1,200	43 %	1,200—1,380	14 %
4,000—6,000	23 %	1,200—1,440	15 %	1,380—1,500	59 %
6,000 och mer	13 %	1,440 och mer	12 %	1,500 och mer	16 %

Archivo de Madrid

c) fastställda minimilöner:

Herrar, ogifta	mark	1,500
Herrar, gifta	»	2,400
Damer, 18—19 år, i egen familj	»	660
Damer, 18—19 år, ensamstående	»	840
Damer, 20 år, i egen familj	»	780
Damer, 20 år, ensamstående	»	900
Arbetare, 19 år, ogifta	»	900
Arbetare, 20 år, ogifta	»	1,080
Arbetare, 21 år, ogifta	»	1,200
Arbetare, gifta	»	1,380

Till arbetare betalas öfvertid med 60 pf. i timmen.

En pensionskassa var sedan länge förberedd och skulle träda i verksamhet i slutet af år 1899. Bidragen skulle betalas af firman ensam och skulle med den nuvarande personalen uppgått till 50,000 mark om året. Med hänsyn till den föreslagna basarskatten och de djupgående förändringar i affären, den säkerligen skulle nödvändiggöra, måste saken nu emellertid anstå.

En hög teknisk fulländning ehuru delvis i annan riktning har detaljhandeln också erhållit genom den kooperativa rörelsen. Det är ju visst icke sagdt, att programmet att åstadkomma en direkt förbindelse mellan producenten och den enskilde konsumenten öfverallt och under alla förhållanden är det enda riktiga. En utbildad arbetsfördelning kan äfven på handelns område stå i öfverensstämmelse med en utvecklad ekonomis fordringar — t. ex. i fråga om världshandeln med vissa stora stapelartiklar. Men ett motsatt förfarande, en koncentration af distributionsarbetet på en hand, har visat sig utomordentligt fruktbart på detaljhandelns område, alldeles särskildt där, hvarest på grund af små förhållanden eller bristande konkurrens den enskilda företagsamheten illa fyllt sina uppgifter, och arbetsfördelningen nedsjunkit till att förskaffa det största möjliga antal oduglingar en födkrok. Där är det som en kooperativ sammanslutning af konsumenter med ändamål att själf öfvertaga hela det söndersplittrade distributionsarbetet äfven från folkhushållningens synpunkt visar sig som ett verkligt framsteg.

Särskildt ha dessa konsumtionsföreningar blifvit ett mäktigt hjälpmedel för höjandet af arbetarnes ekonomi. De verka icke blott genom billigare pris, bättre varor och hederligare affärs-

Ayuntamiento de Madrid

principer, utan äfven och kanske i främsta rummet genom ett strängt genomförande af den kontanta betalningen och därigenom att de i viss mån tjäna delägarne som sparkassa, och sålunda ha ett högst välgörande inflytande på arbetarens hela hushållning.

I den mån konsumtionsföreningarne växa och sinsemellan sammansluta sig till en ytterligare koncentration af handeln, i samma mån beröfva de naturligtvis en massa onödiga mellanhänder och halfsysselsatta småhandlare sitt lefvebröd. Det var därför naturligt, att samma grupper, som anropade statens skydd mot de öfvermäktiga basarerna, samtidigt skulle vända sig mot konsumtionsföreningarne. För de skyddsökande sammansmälte dessa detaljhandelns båda nyaste utvecklingsformer till ett — och detta med en naturlig nödvändighet, ty det är ju den ekonomiska öfverlägsenheten i sig själf, som man betraktar som ett ondt, det är hvarje tendens till besparing af arbete man bekämpar, då man anropar statens skydd mot sin egen öfverflödighet.

De stora konsumtionsföreningarne skilja sig också till det yttre föga från de egentliga basarerna: de hålla också hela hus fyllda med varor till direkt försäljning i detalj, ehuruväl enligt tysk rikslagstiftning endast till medlemmar. Men då medlemsafgiften vanligen är ringa, så växer medlemsantalet hastigt, och denna inskränkning blir den privata detaljhandeln till föga gagn. Exempelvis består i Berlin under namn af »Warenhaus für Armee und Marine» en militär konsumtionsförening med öfver 45,000 medlemmar, dels röstberättigade (inträdesafgift 10 m.), dels icke röstberättigade (årsafgiften 2 m., första året 3 m.). Denna förening hade 1895—96 en omsättning på något öfver 5 millioner mark. En liknande förening finnes för tyska ämbetsmän. Bådas försäljningslokaler äro fullständiga palats.

I hela den rörelse, hvarom här är fråga, inbegriper alltså ordet »basar» äfven större detaljaffärer af kooperativ natur. Det karakteriserar tydligt arten af denna socialpolitik, att absolut ingen hänsyn tages till frågan om, huruvida de utvecklingsformer, man vill motarbeta, från samhällsekonomiens synpunkt äro ett framsteg eller ej. Där man ej själf kan uppbygga, där vill man hämma och undertrycka. Det gäller endast att rädda ett nödlidande yrke eller rättare vissa yrkesutöfvare, som ej förstått följa sin tid eller som på grund af sin allmänna otillräcklighet för yrket egentligen

Ayuntamiento de Madrid

aldrig borde kommit in på detsamma. Man önskar verkligen garantera hvar och en en i det hela oförändrad ekonomisk situation, d. v. s. man vill garantera honom oföränderliga konkurrensbetingelser, ock där dessa verkligen ändra sig, vill man med skatteskrufvens hjälp återföra en likhet i villkoren! Detta är den renaste medeltidspolitik — vid slutet af det nittonde århundradet! Man tror sig kunna föreskrifva och reglera allt. »Storkapitalet bör hålla sig till sitt område: grosshandel, transport och industri; men det skall icke bemäktiga sig det område, som är bestämdt (sic!) för det lilla kapitalet, nämligen detaljhandeln.» »Omsättningen kan gärna få vara stor, men den får ej uppnå en osund, onaturlig, anormal höjd; det kan man otvifvelaktigt anse vara fallet, när den öfverskrider 10 eller 20 millioner mark.» Dessa yttranden ur debatten i preussiska landtdagen äro betecknande.

Äfven på andra områden af det offentliga lifvet gör sig denna uppfattning af statens funktioner gällande. Det tyska förbundet för handel och industri antog nyligen på sin generalförsamling följande resolution: »Detaljhandeln skall i princip endast tillåtas enstaka personer och öppna handelssällskap», (alltså icke aktiebolag och föreningar). De tyska värdshusvärdarnes representation fordrade för en tid sedan, att myndigheterna icke skulle lämna mer än 2 koncessioner till en och samma person, därmed riktande sig mot moderna stordrifter inom denna bransch, hvilka underhålla massor af alldeles lika inrättade öl- och smörgåsaffärer (Aschinger). Det kan för ögonblicket vara nog med dessa exempel på hela rörelsens rent skråmässiga karakter; vi få i det följande flera. På en diskussion i »föreningen för socialpolitik» karakteriserade en talare denna slags skyddspolitik med att anföra en gammal urkund från 1523. Det heter där:

»Ingen handtverksman skall upptänka, uppfinna eller bruka något nytt, utan en hvar skall af borgerlig och broderlig kärlek sin nästa följa, och sitt handtverk utan skada för nästan drifva.» Detta ungefär är kärnan i den nyaste tidens s. k. »medelklasspolitik». När man läser dess resolutioner, erinras man ovillkorligt om Rhenskepparnes petition om förbud för ångbåtsfart på Rhen eller de gamla formännens opposition mot järnvägarne.

Äfven själfva detta påstående, att den lilla detaljhandeln undertryckes af stordriften, tarfvar en närmare granskning. Då

Ayuntamiento de Madrid

visar sig, att basarerna visst icke äro så obetingadt öfverlägsna, att de tvärtom lämna god plats för en med omsorg och sakkännedom skött mindre specialaffär, ty stordriften inom detaljhandeln är alltid mer eller mindre schablonmässig. Det visar sig, att småhandlarnes värsta fiender icke äro basarerna, icke konsumtionsföreningarne, utan de ständigt nya skaror af småhandlare, som med otillräckligt kapital och otillräckliga kunskaper kasta sig in i konkurrensen. Tyska rikets yrkesstatistik af 1895 visar i jämförelse med 1882 en ökning af antalet handelsdrifter från 452,725 till 635,209, alltså om något mer än 40 % och detta vid en folkökning under samma period af 14,5 %. Därvid ökades antalet stordrifter (med öfver 50 pers.) allenast med 280. Hela tillökningen af antalet inom handeln sysselsatta personer utgjorde 494,601, hvaraf 33,537 på stordrifterna. Alltså, den verkliga orsaken till det dåliga läget inom detaljhandeln är, att antalet små och medelstora drifter växer väsentligen hastigare än behofvet. Stordrifternas tillväxt spelar här en underordnad roll. Vid en jämförelse med förhållandena inom industrien, där trots en betydlig tillökning i antalet stordrifter det totala antalet drifter gått tillbaka, visar sig, att den kapitalistiska koncentrationen fortskrider väsentligen långsammare inom handelns område. De mindre handlarne skulle alltså ha långt mindre anspråk på skydd än deras bröder inom industrien — om man här öfverhufvud kan tala om anspråk.

Alltså: där hvarest den mindre detaljhandeln är sund, där dess bibehållande för framtiden är önskvärd, där behöfver den intet skydd från statens sida. Ett sådant skulle tvärtom kunna inverka menligt genom att ytterligare uppmuntra konkurrensen från sådana element, som hälst borde hållas fjärran från handelsyrket, och för hvilka detta yrke i främsta rummet behöfde skyddas. Hvarje skattepolitik och hvarje annan politik också, som sträfvar att göra lifvet lättare för folk, som med bristande handelsteknisk bildning och med brist på egna medel tager sin sista tillflykt till att öppna en bod, hvarje sådan politik är så långt ifrån att vara ett skydd för den reella mindre detaljhandeln, att den tvärtom är den till positiv skada.

Ayuntamiento de Madrid

Den preussiska basarskatten.

Frankrike, protektionismens, medelklasspolitikens och småborgerlighetens land par préférence, har också gifvit upphof till den rörelse, som sträfvar att med utnyttjande af statens maktmedel, företrädesvis beskattningen, undertrycka stordriften inom detaljhandeln. Denna riktning hade där redan i början af 90-talet lyckats genomdrifva särskild beskattning af de stora magasinen. Det synes icke, som om denna politik haft annan följd än att i viss mån ställa de största firmorna hors concours, så att de lyckats än ytterligare vidga området för sin verksamhet. En beskattning, som för de ledande Parisermagasinen närmar sig en million francs, har icke bildat något som helst skydd för den smärre detaljhandeln.

På tysk grund uppträder denna rörelse samtidigt med den större utbredning basarväsendet här erhåller under 90-talet. Den utgår naturligtvis från städernas mindre handlande och handtverkare, men finner ett kraftigt stöd hos agrarerna. Dessa äro ju redan på grund af sin allmänna politiska uppfattning böjda för att skydda och uppehålla hvarje ekonomisk existensform, som tillhört den gamla agrarstaten, sak samma om den från folkhushållningens synpunkt måste anses öfverlefvad och hinderlig för den vidare ekonomiska utvecklingen. Ja man kan säga, att agrarerna och de dem närstående grupperna principiellt bekämpa denna utveckling för så vidt den rör sig i kapitalismens tecken. Att en dylik riktning speciellt måste ställa sig fientligt mot kapitalismens tendens att nu också lägga under sig detaljhandeln, var endast naturligt.

Det tillkommer emellertid ännu ett element, som drifver alla »konservativa» grupper att sluta sig samman mot basarerna. Detta element är fruktan för socialismen. Marx lärde att medelklassen försvinner, att samhället delar sig i storkapitalister och proletariat. Det är förunderligt att se, hur denna sats behärskar det moderna Tysklands inre politik. Den af Marx förespådda utvecklingen måste till hvarje pris förhindras. Proletariatet hemfaller åt socialismen, och med den gamla ekonomiska medelklassen försvinner det bästa stödet för tronen och det gamla samhället. Så målar man för sig det röda spöket i allt större dimensioner, och så blir uppehållandet af den gamla medelklassen — quand

Ayuntamiento de Madrid

même — icke längre en barmhärtighetsgärning eller ett självviskt klassintresse, utan en helig plikt för hvar och en, som vill försvara samhället mot socialisternas angrepp. Så kunna småhandtverkare och småhandlare peka på sig själfva och säga: vi äro en för statens bestånd ytterst nyttig och nödvändig del af folket, vi måste framför allt hållas uppe!

Det är denna slags konservativa politik, som för närvarande sitter inne med makten i de flesta tyska förbundsstater. I Sachsen utverkar man redan 1897 en ministerialförordning, genom hvilken kommunerna hänvisas till sin rätt till särskild beskattning af basarerna och erhålla tillåtelse till en omsättningsskatt af intill 2 %. I Bayern låter regeringen sitt ursprungliga motstånd mot en omsättningsskatt på de stora basarerna falla; enligt den nya näringsskattelagen af den 9 juni 1899 skall en skatt af ½—3 % af omsättningen upptagas.

I Preussen beslöt deputeradekammaren 1896 att hos regeringen anhålla om förslag till särskild beskattning af stordriften inom detaljhandeln. Redan vid debatten härom framkommo åtskilliga förslag till en stärkt progressiv skatt, stigande med antalet varuslag och med omsättningen. Regeringen ställde sig på den ståndpunkten, att hvarje prohibitivt verkande lagstiftning stode i strid med rikslagstiftningen, att speciellt omsättningsskatten måste förkastas, och ansåg, att en högre beskattning af basarerna, i den mån den vore berättigad, bäst kunde genomföras af kommunerna själfva. Genom ett ministerialreskript af den 21 maj 1897 hänvisades kommunerna på, hur man inom ramen af den bestående lagstiftningen kan införa progressiv beskattning af stordriften med hänsyn till kapitalets storlek, antalet anställda och lokalernas hyresvärde och därmed »särskildt skarpt träffa de stora basarerna».

Denna vädjan till kommunerna hade föga resultat. Då landtdagsmajoriteten ytterligare trängde på, uppsatte regeringen 1899 ett utkast till en basarskatt, som hvilade på lokalernas hyresvärde och antalet anställda och progressivt steg med antalet varugrupper. Detta utkast kringsändes för granskning till handelskamrarne — dock, betecknande nog för preussiska förhållanden, i största hemlighet. Det vida öfvervägande flertalet af handelns officiella representationer uttalade sig afgjordt mot detta utkast. Å andra sidan fann det lika litet gillande hos de smärre

Ayuntamiento de Madrid

näringsidkarne; dessa fordrade en progressiv beskattning efter omsättningen. Efter ytterligare påstötning från landtdagen gaf regeringen slutligen efter — trots alla sina förut afgifna och, som man skulle tycka, bindande förklaringar.

Omsättningsskatt.

Det förslag till särskild beskattning af de stora basarerna, som preussiska regeringen i februari 1900 framlade för landtdagen, var byggdt på grundvalen af en omsättningsskatt, ehuru med en viss begränsning, som skulle mildra — och dölja — den föreslagna beskattningens karakter af prohibitiv lagstiftning. De grupper inom landtdagen, som drifvit fram lagförslaget, gjorde emellertid ingen hemlighet af de egentliga afsikterna med detsamma. Man framhöll med all önskvärd tydlighet, att man ville omöjliggöra hvarje vidare tillväxt af omsättningen, så snart denna hotade att antaga en »osund» höjd. Detta kunde endast uppnås genom en progressiv omsättningsskatt, som gjorde en stegring af omsättningen utöfver en viss gräns orentabel. Beräknas skatten efter andra grunder, efter nettobehållningen, efter hyresvärdet, efter personalens storlek, efter antalet filialer eller olika branscher, så kan den endast blifva en viss inskränkning i basarernas vinst, som dessa skulle söka godtgöra genom en ytterligare stegring af omsättningen. Målet är skydd för den öfriga affärsvärlden, och därefter måste man rätta medlen.

En sådan ståndpunkt, som man knappast kan frånkänna en viss logisk konsekvens, kunde regeringen omöjligen göra till sin, af det skälet, att den står i fullständig strid med bestående högre lag. Tyska rikets lag om näringsfrihet (Gewerbeordnung für das deutsche Reich) stadgar i sin § 1: »Drifvandet af en näring är en hvar tillåtet, såvida icke genom denna lag undantag eller inskränkningar föreskrifvas eller medges. »Gentemot detta klara stadgande kunde naturligtvis en förbundsstats regering omöjligen öppet proklamera, att den ämnade undertrycka en viss näringsgren, mot hvilken rikslagstiftningen ingenting har att invända. Preussiska regeringen befann sig därför i en tämligen skef ställning: af sin egen landtdagsmajoritet drefs den till en lagstiftning, hvars egentliga mål icke officiellt kunde uttalas; å ena sidan skulle något göras för att undertrycka basarerna, å andra sidan måste detta

Ayuntamiento de Madrid

något begränsas så, att det icke verkade absolut prohibitivt; utan att ställa sig i direkt strid med rikslagstiftningen var det omöjligt att tillfredsställa majoriteten, att på ett effektivt sätt bekämpa basarerna[1].

Denna ohållbara ställning ger regeringens förslag och dess försvar af detsamma sin stämpel och för till detta förfelande af både det ena och det andra, som är den omöjliga kompromissens kännemärke. Regeringen föreslog att belägga de stora basarerna med en skatt, beräknad efter två procent af omsättningen, dock med den begränsning, att skatten aldrig skulle utgå med högre belopp än 20 % af afkastningen. (Begreppet »afkastning» är att fatta i den mening, som den preussiska näringsskattelagen af den 24 juni 1891 fastställer (§ 22), alltså nettoafkastning, dock utan afdrag för räntor på främmande kapital.) Denna begränsning af omsättningsskatten stötte på det lifligaste motstånd från landtdagsmajoritetens sida. Om afkastningen utgör 10 % af omsättningen, så är en omsättningsskatt på 2 % liktydig med en afkastningsskatt på 20 %. I alla affärer, där vinstprocenten är mindre, och det torde vara flertalet af de större basarerna, skulle alltså begränsningen till 20 % af afkastningen träda i verksamhet, omsättningsskatten upphöra. Men då har man naturligtvis afhändt sig hvarje medel att hindra hvad man just ville hindra, nämligen att basarerna genom att beräkna en ännu lägre vinst på sina varor ytterligare öka sin omsättning, d. v. s. ytterligare skärpa sin konkurrens med småhandeln. Man förstår, att landtdagsmajoriteten från sin synpunkt måste beteckna detta förslag som oantagligt. Regeringen å sin sida insatte hela sin auktoritet på uppehållandet af begränsningen till 20 % af afkastningen, i det den förklarade, att skatten utan denna begränsning komme i strid med lagen om näringsfrihet och därför vore oantaglig. Detta hindrade dock icke att landtdagen till sist genomdref den tilläggsbestämmelse, att skatten under inga omständigheter får nedsättas lägre än till hälften af den beräknade omsättningsskatten — ett stadgande, som väl kommer att verka som ett förbud att i detaljhandel i större skala sälja varor med lägre vinst än 5 %!

Å andra sidan kunde den nämnda begränsningen till 20 %

[1] Den bekante rättslärde, prof. Rehm i Erlangen påstår, att den ofvan nämnda bayerska basarskatten strider mot gällande rikslag.

Ayuntamiento de Madrid

af afkastningen icke befria lagförslaget från dess prohibitiva karakter. Firman Wertheim beräknar i sin ofvannämnda skrifvelse, att en afkastningsskatt af 20 % för henne betyder en inkomstskatt af c:a 33 %. Lägges därtill de öfriga direkta skatterna, skulle firman ha att betala c:a 40 % af sin nettoinkomst i skatt. Detta är, anmärker firman, icke längre en skatt utan en konfiskation — och man kan ej undgå att ge henne rätt häri. Det blir för de stora basarerna en ekonomisk nödvändighet att endera fullständigt upphöra eller också företaga en sådan omgestaltning af sina affärer, att de på något sätt undgå skatten. En lagstiftning med sådan verkan är prohibitiv, den betyder från realt ekonomisk synpunkt sådana undantag och inskränkningar i näringsfriheten, som rikslagen förbjuder.

Det hjälper därvidlag icke att ställa sig på en formellt juridisk ståndpunkt och förklara, att man icke gör något, som strider mot högre lags bestämmelser. Lagtolkaren kan och måste kanske i vissa fall döma så. För lagstiftaren gäller det i främsta rummet att vaka öfver en principiell, saklig öfverensstämmelse i lagarnes syften och tendens. Särskildt på det finansrättsliga området måste man strängt fasthålla vid, att beskattningen icke får användas för att på omvägar undertrycka annan rätt.

Mätt med denna strängare måttstock, faller äfven regeringsförslaget ohjälpligt samman. När man känner lagförslagets förhistoria och den stämning inom landtdagen, som framdrifvit detsamma, har man åtminstone svårt att fatta någon riktig tilltro till regeringens försäkringar, att det hela i främsta rummet gick ut på en rättvisare skattefördelning, en utjämning af näringsskatten.

Den preussiska näringsskatten är en afkastningsskatt fördelad på 4 klasser enligt följande schema[1]:

Klass	Afkastning	Medelskattesats.
IV	1,500— 4,000 mark	16 mark
III	4,000—20,000 »	80 »
II	20,000—50,000 »	300 »
I	mer än 50,000 »	1 %

Skattesumman för hvar klass beräknas genom multiplikation af här angifna medelskattesatser med antalet skattskyldiga, hvar-

[1] Äfven driftskapitalets storlek inverkar på klassindelningen.

Ayuntamiento de Madrid

efter skatten af representanter för klassen på lämpligt sätt fördelas på de enskilda skattskyldige.

Regeringens förslag gick nu ut på att med hjälp af basarskatten lätta och om möjligt fullständigt afskaffa näringsskatten för de båda lägsta klasserna. Man må nu vara aldrig så stor vän af en skattereform i enlighet med den progressiva beskattningens grundtankar, svårligen skall man dock kunna medge, att en afskrifning af så pass små belopp som dessa 16 och 80 mark för näringar med ofvan angifna afkastning, i förening med en extra beskattning af några näringsidkare i de högsta klasserna af, enligt hvad vi ofvan visat, normalt 20 % af afkastningen, betyder en rättvisare eller jämnare fördelning af skattebördan. Att på en gång tjugodubbla en skatt för en viss grupp af näringsidkare, under det andra lika bärkraftiga lämnas oberörda, kan man ju företaga sig, men man skall då icke göra det i rättvisans namn. Med sådana fraser som den »större skatteförmågan» hos de stora basarerna bevisar man ingenting, ty man bevisar för mycket: förmågan upphör först, när uppbördsmännen tagit allt! Lika värdelös är regeringens hänvisning till de större fördelar, de stora basarerna skulle ha af kommunernas föranstaltningar, ty en beräkning af dessa fördelar, en fördelning af dem på de olika bodarne, är helt enkelt omöjlig. Lättare vore kanske att beräkna de fördelar, kommunerna ha af basarerna såsom stora afnämare af gas, elektricitet och vatten, icke sällan också som en speciell attraktionskraft för resande.

Regeringen fick naturligtvis ingen människa, icke ens sina egna anhängare, att tro, att denna motivering var allvarligt menad. Det är alltför genomlysande, att det här är fråga om att begagna beskattningen som verktyg för ett socialpolitiskt experiment; en sådan användning är och förblir missbruk.

Nu kan man invända, och detta sades också af basarernas motståndare, att de skatter, som hvila på jorden, icke sällan uppgå till en mycket stor del af nettoinkomsten, och att således en beskattning intill 40 % af basarernas nettoinkomst visst icke behöfver vara någon orimlighet. För att kunna bilda sig ett omdöme om denna jämförelse må man ett ögonblick tänka sig in i naturen af en fastighetsskatt.

Om för det årliga begagnandet af en varaktig nyttighet, t. ex. ett hus eller en åker, på grund af den relativt knappa till-

Ayuntamiento de Madrid

gången på dylika nyttigheter ett pris betalas, så kallar man detta pris en ränta (tyska »Rente», engelska »rent»). En typisk ränta föreligger, då ägaren erhåller densamma utan hvarje insats af personligt arbete. Det karakteristiska för en fastighetsskatt är nu, att den lägger beslag på en del af en dylik ränta. Då nyttighetens värde ingenting annat är än det kapitaliserade värdet af den årligen utfallande räntan, är samhällets rätt till skatten från ekonomisk synpunkt jämställd med en inteckningsinnehafvares rätt till sin ränta: båda kunna anses äga en del af nyttigheten. Det kan därför icke vara något tal om, att skatten tages ur ägarens nettoinkomst; den utgör fastmer en begränsning af äganderätten till den räntebärande nyttigheten. Därför betyder också hvarje ökning af skatten en konfiskation af ytterligare en del af denna nyttighet. En dylik ökning kan således vara en hård orättvisa, men en bestående fastighetsskatt kan man icke skylla för orättvisa — i annan mening än man talar om den allmänna orättvisan i den bestående egendomsfördelningen.

Frågan om huruvida det är berättigadt att jämföra en särskild skatt på basarerna med en fastighetsskatt beror således på, i hvad mån afkastningen af en basar kan betraktas som en ränta. Naturligtvis är denna afkastning icke uteslutande frukten af ledarens arbete. Läget midt i en storstad är en lika väsentlig faktor. Det element af en ränta, som sålunda innehålles i en basars afkastning, kommer emellertid till sitt fulla uttryck i byggnadens och tomtens årliga hyresvärde och träffas genom en beskattning af denna fastighetsränta. I den mån nämnda ränta på grund af stadens tillväxt stiger, är det också fullkomligt på sin plats, att skatten höjes med ett motsvarande belopp, d. v. s. att samhället gör anspråk på den stegring af egendomens kapitalvärde, som är en frukt af samhällets ansträngningar. Men betraktar man basaren som affär, bortsedt från den lokal, där den är inrymd, så är afkastningen af denna affär visst icke att betrakta som en ränta. Detta visar sig däruti, att utan det personliga arbetet af en duglig ledare blir det ingen afkastning, utan merendels förlust. De flesta basarer ha vuxit upp ur smärre detaljaffärer, som skötts med särskild talang. För några år sedan försökte ett kapitalstarkt bolag i Berlin direkt skapa en storbasar — med det resultat att man förlorade hela aktiekapitalet. Hvad en basar kan afkasta,

Ayuntamiento de Madrid

sedan hyror och kapitalräntor betalts, är således väsentligen en inkomst af personligt arbete och icke en ränta. Men en skatt på arbetet kan aldrig betraktas eller behandlas i analogi med en fastighetsskatt.

Begreppet »Basar».

Det är i hufvudsak två moment, som karakterisera en »basar»: den stora omsättningen och handeln med flere varugrupper af vidt skilda slag. Att emellertid fixera dessa båda moment i lagparagrafer är ingen lätt sak. Det är här icke blott fråga om de formella svårigheter, som en från juridisk synpunkt tillfredsställande lagskrifning ofta erbjuder. Uppgiften är att i skattelagstiftningen draga gränser, som i den ekonomiska verkligheten icke finnas. Lägger man sedan en hög skatt på ena sidan, men ingen på den andra, så ställer man sig i strid mot den första grundprincipen för all rättvisa i beskattningen, kontinuitetsprincipen, den att ekonomiskt närstående skola beskattas nära lika. Där detta reala hinder mot en klassificering är förhanden — och det är i eminent grad fallet i fråga om basarskatten — där skall man aldrig med någon än så skicklig formulering af gränserna kunna undvika att begå de orimligaste orättvisor.

Hvad beträffar omsättningens storlek hade regeringen föreslagit 500,000 mark som den gräns, vid hvilken en basarskatt skulle börja upptagas. En dylik begränsning är snart sagdt vid all slags direkt beskattning nödvändig; kontinuitetsprincipen kan dock därvidlag tillfredsställas, på det sätt nämligen, att för de första skattepliktige upptagas mycket små skattebelopp. Icke ens denna enkla fordran uppfyllde regeringsförslaget på nöjaktigt sätt: den lägsta skattesatsen utgjorde nämligen 7,500 mark, som alltså den detaljhandel måste betala, som med en obetydlighet öfverskred basargränsen, medan den i allt väsentligt likställde, eller med hänsyn till afkastningen kanske betydligt öfverlägsne, konkurrenten gick fri. Från dessa 1 ½ % af omsättningen steg skatten småningom till 2 %, hvilken siffra uppnåddes vid en omsättning af 1 million. Skyddsifrarne i landtdagen ville börja redan vid 300,000 mark och drefvo, trots regeringens energiska förklaring, att en sänkning af gränsen vore oacceptabel, igenom, att två nya steg insattes i skatteskalan, så att den nu kommer att börja vid 400,000 mark med en sats af 1 %.

Ayuntamiento de Madrid

Jag kommer nu till den punkt, som väl får anses som den svagaste i hela lagen. Som basar skall räknas hvarje större detaljaffär, som för mer än en af fyra i lagen angifna varugrupper. Dessa äro:

A. Material- och kolonialvaror, närings- och njutningsmedel inkl. drycker, tobak, tobaksfabrikat och rökutensilier, apotekarvaror, färger, droger, parfymer.

B. Garn, tråd, sybehörsvaror, manufaktur- och modevaror, väfda, stickade och broderade varor, beklädnadsföremål (konfektion och pelsvaror), tvättkläder alla slag, sängar och möbler alla slag, förhängen, mattor, möbeltyger och det till deras bearbetning tjänande förfärdigandet af rumsdekorationer.

C. Husgeråd, köks- och trädgårdsredskap, ugnar, glas, porslin och stenvaror, möbler af alla slag och därtill tjänande möbeltyger, förhängen och mattor.

D. Guld-, silfver- och andra juvelerarvaror, konst-, lyx-, galanterivaror, papp- och pappersvaror, böcker och musikalier, vapen, velocipeder, åk-, rid- och jakt-utensilier, andra sportartiklar, symaskiner, leksaker, optiska, fysikaliska, medicinska och musikaliska instrument och apparater.

Jag har här sökt återge lagens text så noga, som det varit mig möjligt, för att man skall kunna göra sig en bild af, hur fruktansvärdt godtycklig hela denna lagstiftning är och nödvändigt måste vara. Det är naturligtvis omöjligt att påstå, att den, som handlar med varor ur ett par af dessa grupper, i och genom detta är ekonomiskt öfverlägsen den konkurrent, som kanske handlar med ett mycket större antal varuslag, men ändå inskränker sig till en grupp. Det kan icke vara tal om att på detta sätt likformigt träffa den större skatteförmågan, utan lagen verkar hufvudsakligen som en polismässig reglering af detaljhandeln, som starkt erinrar om det gamla skråväsendets reglementerande. Den verkar helt enkelt såsom ett förbud mot att i en och samma detaljaffär sälja vissa varor vid sidan af hvarandra, och, då enheten i rummet icke är erforderlig för basarkarakteren, såsom ett förbud för en person att äga (i viss grad till och med intressera sig i) detaljaffärer i mer än en bransch[1].

[1] Detta gäller dock endast för en och samma ort eller omedelbart angränsande orter. På skilda platser kan man saklöst drifva affärer i olika branscher.

Ayuntamiento de Madrid

Om en dylik lagstiftning kan anses stå i öfverensstämmelse med andan i tyska rikets lag om näringsfrihet torde vara tvifvelaktigt för hvar och en, som bemödat sig att förstå den sakliga meningen med de första paragraferna i denna lag, som uttryckligen säga, att alla inskränkningar, som följde af den gamla skråförfattningen, äro upphäfda, och därvid särskildt nämner förbudet mot samtidig drift af flere yrken.

Det allmänna intryck af oklarhet och godtycke, hela denna gruppindelning ger, försvagas icke, då man läser en tilläggsbestämmelse sådan som den följande:

> »Där handel med varor inom en grupp efter sed och bruk sträcker sig äfven till varor inom annan grupp, hvilka bruka hållas tillsalu tillsammans med de förra — såsom i affärer med järn och stålvaror, gummivaror och dylikt — anses handel med endast en varugrupp vara förhanden.»

Att tolkningen af dylika bestämmelser skall lämna rum för det fullständigaste godtycke och försätta hela den större detaljhandeln i ett tillstånd af rättsosäkerhet, som kommer rättslöshetens mycket nära, ligger i öppen dag. Det var också i känslan häraf, som man under debatten beslöt sig för det tillägg, att frågor om varuklassificeringen i tvifvelaktiga fall med bindande kraft afgöres af ministern för handel och näringar. En särdeles betecknande utväg att på detta sätt eliminera domstolarne!

Ett drastiskt exempel på de orimliga afvikelser från kontinuitetsprincipen, hvartill en artificiell gruppering af de skattskyldige sådan som den här angifna måste leda till, visar den i debatten oupphörligt inspelande jämförelsen mellan »Wertheim» och »Hertzog». Hertzog är en affär af väl närmast samma dimensioner som Wertheim, men inskränker sig till varorna i gruppen B. Han går alltså fri från hvarje beskattning, medan hans konkurrent Wertheim, om han fasthåller vid sin affär i dess nuvarande omfattning, får betala en half million mark! Här kan man dock sannerligen icke tala om någon verklig skillnad i skatteförmåga eller i »fördelar af kommunens anordningar».

Den radikala medelklasspolitikens förespråkare i landtdagen hade onekligen äfven i denna punkt ett konsekventare program. De fordrade att basarskatten skulle utsträckas till alla detaljaffärer,

Ayuntamiento de Madrid

som öfverskredo en viss omsättning; speciellt ville de träffa den sorts specialaffärer, som arbeta med en stor mängd filialer; dylika affärer nå inom vissa branscher som t. ex. tobaks- eller kaffebranschen[1] en mycket stor utsträckning och äro naturligtvis svåra konkurrenter till den mindre detaljhandeln i egentlig mening. Dessa sträfvanden strandade mot regeringens motstånd: man finge icke beskatta stordriften som sådan; ty då kunde fordringar uppstå på särskild beskattning af den stora industrien, den stora bankrörelsen o. s. v.!

Det är uppenbart och blef också under debatten ofta framhållet, att de bestämmelser, som skola karakterisera en basar, lätt kunna kringgås. Detta beror icke på någon ofullkomlighet i lagens formulering, utan ligger i sakens natur, ligger däri, att man söker draga en gräns, där i de verkliga ekonomiska förhållanden ingen gräns, ja icke ens någon betydande olikhet förefinnes. Det kringgående af lagen, som består däri, att en skattskyldig ställer sig på den för honom fördelaktigaste sidan af gränsen, är egentligen intet kringgående; han gör ju endast bruk af den rätt lagen inrymmer honom. Men att den skattskyldige genom en obetydlig, formell ändring af sin affärs yttre gestaltning kan undandraga sig högst betydliga skattebelopp, denna möjlighet skulle påminna lagstiftaren om, att felet ligger hos honom, som ej förstått att afpassa sina fordringar efter det ekonomiska lifvets reala förhållanden. Ett dylikt fel kan ej afhjälpas genom några löst påklistrade bestämmelser, och det är barnsligt att tro sig uppnå något genom att helt enkelt stadga ett förbud mot lagens kringgående.

Detta var ungefär hvad de preussiska lagstiftarne försökte, då de till det ursprungliga förslaget fogade följande tillägg:

> »Genom delning af en basar i flere skilda, självständiga affärer befrias dessa icke från skattens erläggande i förhållande till den totala omsättningen, om af de åtföljande omständigheterna framgår, att delningen företages för att dölja basardriften.»

Jag tror, att denna paragraf betecknar det vidunderligaste jag sett i lagstiftningsväg. Det är icke nog med, att man förut behandlat ekonomiskt närstående affärer betydligt olika; nu stiftar man olika lag för personer som göra precis detsamma, drifva

[1] Så skall en enda kaffeaffär besitta 600 filialer!

Ayuntamiento de Madrid

kanske identiskt lika affärer, men som skilja sig i afseende på sina antecedentia. Man pålägger personer skatter till hundratusentals mark, på den grund, att de fordom en gång haft en basar. Ty märk väl, paragrafen förutsätter, att delningen drifvits så långt, att det verkligen uppstått självständiga affärer. Att paragrafen samtidigt talar om en dold »basardrift», hör till det slags motsägelser, som man invecklar sig i, då man vid sin lagskrifning icke aktar på verklighetens oskrifna lag; det är på sådana motsägelsers grund godtycket finner sin frodigaste växt. Med bestämmelser sådana som denna paragrafs har man helt enkelt upphäft en grundprincip för all rätt: likhet inför lagen.

Öfverhufvud hör det till de många motsägelserna i hela denna lagstiftning, att man å ena sidan träffar bestämmelser, som afse att undertrycka basarerna, å andra sidan söker hindra dessa att upplösa sig i sådana specialaffärer, som lagen icke vill beskatta. Logiskt sedt borde väl lagen ha uppnått sitt ändamål, om den lyckades förmå alla basarer till en dylik upplösning.

Konsumtionsföreningarne.

En konsumtionsförening kan i allmänhet, genom att på lämpligt sätt reglera sina pris, inom vissa gränser godtyckligt bestämma afkastningen af sin rörelse. Det var därför att förutse, att, om omsättningsskatten för dem begränsats till 20 % af afkastningen, de helt enkelt skulle sänkt sina pris, till dess ingen behållning längre uppstått. Därigenom skulle de ju helt och hållet undgått basarskatten. Man bestämde därför, att konsumtionsföreningar skulle vara underkastade omsättningsskatten utan någon begränsning med hänsyn till storleken af deras vinst. Då, som vi sett, den nämnda begränsningen till 20 % af afkastningen för de flesta egentliga basarer kommer att träda i verksamhet, betyder denna bestämmelse i verkligheten en väsentligen sämre behandling af de kooperativa företagen, än af de privatkapitalistiska. Att man därmed träffar, kanske i hög grad skadar den högsta utvecklingsform, detaljhandeln hittills uppnått, bekymrar naturligtvis icke företrädarne för en socialpolitik, som öppet går ut på vidmakthållandet af bestående, ja på återuppväckandet af redan öfverlefvade ekonomiska former.

Ayuntamiento de Madrid

På sin höjd kunde man vänta, att något skulle göras för de konsumtionsföreningar, som speciellt tillvarataga vissa öfverklasskretsars hushållsintressen[1]. Också gjorde herrehuset ett försök att tillfoga en paragraf, som skulle befria officerarnes och ämbetsmännens konsumtionsföreningar från basarskatten. Dock ströks denna paragraf af deputeradekammaren.

Är basarskatten effektiv?

Vid bedömandet af denna lagstiftnings sannolika verkan måste hänsyn tas till de möjligheter, basarerna ha att öfvervälta den tilltänkta skatten på andra. Ett medel härtill vore naturligtvis att nedpressa inköpsprisen; lyckades detta, skulle skatten, åtminstone tilldels, komma att drabba fabrikanterna. Basarerna ha redan slagit in på denna väg. De ha kringsändt cirkulär till sina leverantörer, där de fordrat en extra rabatt på en à två procent; härmed skulle basarskatten delvis eller helt vara intjänad. Det är icke osannolikt, att fabrikanterna här i åtskilliga fall måste ge efter, ty de äro ofta i hög grad beroende af den afsättning, de stora basarerna skaffa dem; en enda basar kan ju stundom ensam sysselsätta en hel fabrik. Slutresultatet blir då, att basarskatten träffar industrien och dess arbetare — ett resultat, som föga öfverensstämmer med det afsedda.

Man kan invända, att basarerna i stort sedt ändå skulle sökt nedpressa sina inköpspris så lågt som möjligt, och att om också basarskatten ger en extra påstötning härtill, man i längden ändå skulle ha kommit till samma pris utan denna skatt. Det skulle då icke vara möjligt att varaktigt öfverflytta skattebördan på fabrikanterna. En viss sanning ligger nog i detta resonemang; men man får ej förbise hvilken betydelse basarskatten har för ett gemensamt uppträdande af basarerna till nedtryckning af inköpsprisen, att ett dylikt tryck på prisen under andra förhållanden knappast blir effektivt.

[1] Betecknande för den politik, man fullföljer gentemot arbetarnes konsumtionsföreningar, är utvecklingen i Sachsen, där basarskatten förnämligast riktar sig mot dessa. Man ställer sig här icke blott det ädla målet att uppehålla småhandlarnes på konsumtionskrediten baserade varuocker, utan söker samtidigt träffa den socialistiska arbetareorganisationen i sina fastaste punkter.

Ayuntamiento de Madrid

En annan möjlighet är, att skatten till dels kommer att bäras af basarernas anställda. Vi ha redan sett, hurusom firman Wertheim hotade med att inhibera det tillämnade bildandet af en pensionskassa. Det lider väl intet tvifvel att genom dylika och andra åtgärder de anställdas läge kan försämras, och att basarerna på detta sätt kunna frigöra sig från en del af skattebördan, ehuru kanske för dem en rätt obetydlig del. En sådan verkan behöfver icke heller blifva så alldeles öfvergående, då de anställde för närvarande ha en icke oväsentligt bättre position i basarerna än i andra detaljaffärer.

Den enklaste och kanske närmast till hands liggande vägen till en skatteafvältning är dock en allmän höjning af försäljningsprisen. I hvilken mån det skall lyckas basarerna att på detta sätt afvälta skatten på den konsumerande allmänheten, är en fråga af högsta intresse.

Det har blifvit sed att de stora basarerna sälja till på öret uträknade, alltså icke afrundade pris. Hvad som annars kostar 1 krona sälja de t. ex. för 98 öre, i stället för 75 öre begära de t. ex. 72. Det är nu icke antagligt, att konsumtionen af en småsak, som kostat 36 öre skulle märkbart aftaga, om priset höjdes till 37. Men en sådan höjning vore mer än tillräcklig för att inbringa basarskatten. Icke heller torde de små detaljhandlarnes konkurrensvillkor härigenom bli väsentligt bättre. Träffade basarskatten likformigt all stordrift inom detaljhandeln, så skulle den helt säkert hufvudsakligen komma att bäras af den köpande allmänheten.

Men nu är det ju så, att de stora specialaffärerna gå fria och dessa äro i afseende på konkurrensförmåga basarerna fullt jämställda. Denna omständighet kommer i allmänhet att hindra en prisförhöjning från basarernas sida, sannolikt också att förebygga ett alltför starkt tryck på inköpsprisen. Basarerna komma verkligen, om de fortfara att bestå såsom sådana, i hufvudsak att själfva bära skatten. Men detta är endast en följd af den alldeles orimliga ojämnheten i beskattningen, som träffar basaren, men icke den stora specialaffären. Det är denna senare, som gynnas af den nya lagstiftningen till men för basarerna, till men för detaljhandelns högre organisation, och därmed utan tvifvel också till skada för samhällets ekonomi. Men den som egentligen skulle gynnas

Ayuntamiento de Madrid

och skyddas, den mindre detaljhandeln, den går tomhändt ur spelet! Man ser hur mycket lättare det är att med socialpolitisk skattelagstiftning skada och rifva ned, än gagna och frambringa ett positivt resultat.

Slutord.

Denna redogörelse för den nyaste lagstiftningen mot stordriften inom detaljhandeln har, ehuru i förhållande till ämnet ytterst sammanträngd, kanske redan tagit läsarens intresse allt för mycket i anspråk. Man frågar kanske, om det är värdt att ägna en utländsk lagstiftning så mycken uppmärksamhet, synnerligast då den på förhand måste dömas som förfelad. Därtill vill jag svara, att det synes mig vara åtskilligt att lära af de felgrepp, som här begåtts, både för vetenskapen och det praktiska lagstiftningsarbetet. Särskildt torde detta gälla för den utomordentligt svåra frågan om, hvad som skall anses som rättvis beskattning. Kan man icke ge detta problem en tillfredsställande positiv lösning, så har man dess mer skäl att noggrant observera de fall, där man med säkerhet kan fastställa en orättvisa. Kanske skall man på denna väg lyckas framtränga till vissa allmänna maximer för en rättvis beskattning: den första och viktigste af dessa, kontinuitetsprincipen, fordran på en nära lika beskattning af ekonomiskt närstående, erhåller just genom missgreppen i den preussiska lagstiftningen en skarp belysning.

Det är billigare att lära af andras fel än af egna. Med den utpräglade tendens, som företrädesvis de missriktade sociala rörelserna ha att öfverflyttas till vårt land — jag erinrar om marxismen och agrarrörelsen — är det visst icke uteslutet, att vi en dag få upplefva en medelklassagitation i stil med den, som nu bär sina frukter i Tyskland. Det är alltid nyttigt, om den objektiva vetenskapliga diskussionen kan föregå den politiska med sin oundvikliga partibildning. Särskildt nyttigt vore det, om vi i tid kunde få ögonen öppna för det moraliskt depraverande, som ligger i hvarje användning af beskattningen i klassintressenas tjänst, i synnerhet då denna politik antar former, som stå konfiskeringens mycket nära.

Den preussiska regeringen lyckades denna gång göra halt mot den radikala skyddspolitikens längst gående fordringar. Men

Ayuntamiento de Madrid

hvem garanterar, att detta halt blir det sista? Regeringen har redan låtit sig trängas från ställning till ställning, och det är bekant, att i intressepolitiken kommer aptiten företrädesvis medan man äter. Nästa gång komma fordringar på progressiv omsättningsskatt, på basarskattens utsträckning till alla stora detaljaffärer — skyddspartierna ha redan uppställt dessa fordringar som sina mål — hvarför icke också på alla större affärer, hvarför ej på industri och bankväsen? De små kvarnägarne ha redan dragit denna slutsats: i januari 1899 petitionerade de om införande af en progressiv omsättningsskatt för de stora kvarnarne. Såpsjudare och garfvare ställa liknande anspråk. Och när man ej kan motivera ett afslag på dessa fordringar, utan att ge sig själf en örfil, hur skall man då längre kunna försvara det gamla samhällets högre rätt gentemot socialisternas delningsförslag? »Låtom oss konfiskera 30, 40 % af alla högre inkomster, vi begära icke mer till en början» — så kunna socialisterna med skäl säga efter det exempel, den »konservativa» preussiska lagstiftningsmakten senast gifvit; och man skall icke kunna neka, att detta beskattningsprogram har mera likformighet och därför också mera rättvisa än dess urbild. Alla invändningar mot den revolutionära socialismen ha härmed förlorat sin kraft, ty hvad som gör ett samhälle starkt, är icke ett gynnande af den ena eller andra klassen, utan en rotad tilltro till lag och rätt.

De frisinnades varningar för dessa följder trodde regeringen sig kunna afvisa som onödigt »Konsequenzmacherei». Med denna jargonfras kan man väl bryta sönder hvarje princip, hvarje moralisk enhet i lagstiftning och beskattning. Skall man äfven med den lyckas besvärja de andar man frammanat?

[1] Basarlagen är, sedan detta skrefs, fastställd och offentliggjord. Preuss. Getz-Samml. 1900. Nr. 32.

Ayuntamiento de Madrid

Ett nordiskt bankpolitiskt arbete.

Af **I. Heckscher.**

WILLIAM SCHARLING, Bankpolitik. Köbenhavn, G. E. C. Gad. 1900. 464 sidor.

Som all politik är äfven bankpolitiken en konst, icke en vetenskap. Inom vetenskapens område faller likväl dels bankpolitikens metod — i all konst finnes en möjlighet att systematisera dess teknik — dels dess historia.

Det arbete, som här nedan skall i korthet omnämnas, har företrädesvis lagt an på ämnets historiska sida. Författaren framhåller själf i företalet detta, men det framträder vid läsningen än tydligare, icke allenast emedan omkring 300 af bokens 464 sidor äro offrade åt »sedelbankerna i deras historiska utveckling», utan isynnerhet emedan alla bokens kapitel helt igenom äro rikligen försedda med upplysande exempel från de viktigaste ländernas äldre och nyare bankhistoria. Härigenom förmår arbetet att i högre grad än de flesta bankteoretiska framställningar gifva en lefvande, färgrik bild af vårt tidehvarfs kredithushållning.

Sin väsentliga betydelse får arbetet emellertid för oss därigenom, att det är skrifvet af en nordisk författare med särskild blick för nordisk ekonomisk historia. Hvad som inom denna speciella gren af ekonomien hittills förelegat i nordisk litteratur, är icke mycket. Tre norska konkurrens-afhandlingar om sedelbanker af 1877 innehöllo visserligen åtskilligt af bestående värde, men äfven frånsedt deras karakter af akademiska prof äro de numera som helhet ganska föråldrade. Och utom dem finnes så godt

Ayuntamiento de Madrid

som blott några äldre svenska arbeten (af Agardh, Rydqvist m. fl.); hvad därutöfver sett ljuset har varit handbokslitteratur, tidskriftsartiklar eller tillfällighetsalster.

Bland de tre nordiska rikena har — detta torde för denna tidskrifts läsare vara af särskildt intresse — i synnerhet Sverige utgjort föremål för författarens betraktelser. Icke därför att hans öfriga studier, först och främst i dansk bankhistoria, varit mindre omfattande, men dels till följd af hans äldre framställning af dansk bankhistoria i arbetet »Danmarks Statistik», där ämnet fått en utförlig behandling, dels troligtvis emedan Sveriges bankhistoria onekligen i jämförelse med Norges och Danmarks är afgjordt intressantare och lämnar rikare material till en diskussion om bankpolitikens grundproblem.

Bredvid de nordiska länderna är det framför allt England, men äfven i stor utsträckning Frankrike och Tyskland, hvilkas bankhistoria lämnat författaren ämne till behandling. Peelska bankakten med dess många synder har af andra nordiska författare ganska ofta blifvit ställd i bjärt belysning, ofta måhända något orättvist; Englands bankhistoria torde således för nordiska läsare vara jämförelsevis bäst känd. Af framställningen om Frankrikes och Tysklands bankväsende är däremot åtskilligt nytt att lära för dem, som icke haft tillfälle att gå till utländska källor, och särskildt utmärker sig kapitlet om Frankrike för stor liflighet, och, så vidt man kan bedöma, en icke ringa självständighet. I detta kapitel har författaren dessutom i större mån försett texten med litteraturhänvisningar, hvilka för öfrigt onekligen förekomma tämligen sparsamt — en brist för dem, som önska begagna boken som handbok vid självständiga studier, men kanske en fördel för de läsare, till hvilka den i främsta rummet vänder sig: affärsmän och nationalekonomiska studerande.

Utom sin historiska del innehåller arbetet tre hufvudafdelningar: om »bankverksamhetens uppkomst och utveckling» — en allmän-ekonomisk framställning, fastän med historiska exempel — vidare om »deposito- och lånebankernas verksamhet» (härunder »de olika bankoperationerna») och slutligen om »principerna för sedelbankväsendets ordnade». Tydligen har förf. således mindre varit angelägen om att gifva sitt arbete en fast systematisk byggnad än om att lämna en ledning för insikt i bankpolitikens prak-

Ayuntamiento de Madrid

tiska tillämpning. Detta visar sig ock i dispositionen för den nyssnämnda första afdelningen, hvilken kan betraktas som en kort teoretisk öfverblick öfver bankväsendets genesis. Här skiljer förf. nämligen icke blott mellan å ena sidan bankernas ursprungliga funktion såsom förvarare af värdeföremål och å andra sidan deras numera viktigaste såsom kapital- eller kreditförmedlande, utan han uppställer mellan dessa båda funktioner närmast såsom en tredje: deras funktion såsom supplerande myntomsättningen genom kreditmedel som sedlar, växlar och checks. I själfva verket är frågan likväl icke här om en ny funktion, och detta är nog icke heller förf:s mening. Tydligt är, att om bankerna själfva förse omsättningen med rörelsemedel och icke blott omsätta penningsurrogat af icke-bankmässigt ursprung (som statskreditpapper eller affärsväxlar), så göra de detta antingen såsom en disposition öfver för sådant ändamål anförtrodda medel (girobanker) eller i kraft af en dem af allmänheten medgifven kredit (sedelbanker), således i endera af sina två förstnämnda egenskaper. Just denna sida af bankernas kreditförmedlande verksamhet är det emellertid, som utgör hufvudämnet för arbetet; framställningen af sedelbankerna och deras utveckling bildar afgjordt tyngdpunkten i boken, och förf. återkommer upprepade gånger och synbarligen med förkärlek till frågan om de olika kreditmedlens funktioner och förhållandet dem emellan.

Som denna fråga spelat en viss roll äfven under den diskussion, som förts i »Ekonomisk tidskrift» om den svenska penningemarknadens resurser i händelse af sedelstockens otillräcklighet, må det vara tillåtet att här ingå litet närmare på förf:s framställning i denna del, helst som den synes i flere afseenden lärorik.

Förf. utgår (jfr sidd. 28—38) från den uppfattning, hvilken numera synes vinna åtskilliga anhängare och som äfven ligger till grund för prof. Davidsons uttalanden i ämnet, att nämligen bankanvisningar och checks i verkligheten funktionera alldeles såsom sedlar, fastän inom en mer begränsad krets än sedlarna, och att därför en banklagstiftning, som uteslutande riktas på att normera sedelstocken, hvarken är fullt konsekvent eller kan blifva fullt verksam. Han anser vidare skillnaden mellan checks och växlar vara en hufvudsakligen formell och ej vidare ingripande skillnad, hvilken till och med är ämnad att försvinna (sidd. 29, 31, 32). Om rik-

Ayuntamiento de Madrid

tigheten af denna utgångspunkt må det vara tillåtet att fortfarande hysa tvifvel. Det må vara sant, att gränsen mellan de olika slagen af kreditmedel, då dessa skärskådas ur rättslig synpunkt, kan synas hårfin och ganska godtycklig; det må vidare medgifvas, att dessa kategorier under tidernas lopp och inom affärslifvets ständigt växlande former visa benägenhet att flyta öfver i hvarandra, och det kan tilläggas, att särskildt den engelska terminologien, hvilken på dessa områden spelar en viktig roll, bidragit mycket till att utplåna skillnaden mellan växlar och anvisningar — ordet »bill» kan ju betyda nästan allt möjligt från och med en matsedel till ett lagförslag. Men bakom den formella, juridiska skillnaden, hvilken visserligen är svår att upprätthålla, ligger som förklaring fortfarande en reell, ekonomisk skillnad, skillnaden mellan de olika skuldebrefvens funktion å ena sidan som kreditmedel eller omsättningsmedel, å andra sidan som betalningsmedel. Den gamla, numera så förkättrade currency-doktrinen hade visserligen orätt, då den likställde mynt och banksedlar och mellan dessa senare och andra kreditmedel statuerade en väsensolikhet. Den förbisåg eller underlät åtminstone att tillräckligt framhålla, att banksedlar lika väl som växlar och »promissory notes» äro rena fordringsbevis och intet annat. Men icke hade den orätt däruti, att banknoter hafva en annan ekonomisk bestämmelse än t. ex. växlar, och att de som betalningsmedel stå myntet närmare än någon annan art af kreditpapper. Både i England (jfr förf:s citat från ett arbete af Inglis Palgrave sid. 33 noten) och å kontinenten skiljer man i princip mellan sådana anvisningar, hvilkas bestämmelse är att tjänstgöra som betalningsmedel, och sådana, som tillkommit för att konstatera skuldförhållandet mellan utställare och mottagare till underlättande af en fordrans omsättningsmöjlighet. Därest de senare äro sigtpapper eller då deras förfallotid kommit, kunna de visserligen tillika tjäna som betalningsmedel; men detta är ej deras ursprungliga bestämmelse. Och då man i en ekonomisk diskussion för de förra använder benämningen checks, för de senare uttrycket växlar, kan sådant anses som en »denominatio a parte potiori», hvilken icke nödvändigt behöfver sammanfalla med den juridiskt-formella konstruktionen i hvarje särskildt fall. Om skillnaden mellan omloppspapper, som t. ex. växlar, och betalningsmedel, såsom checks, härmed är angifven, så följer å andra sidan

Ayuntamiento de Madrid

häraf icke, att ej en väsentlig skillnad kan förefinnas äfven inom betalningsmedlens krets, mellan checks å ena sidan och banksedlar å den andra. Äfven i detta afseende lägger förf. säkert för stark vikt vid den formella sidan, speciellt vid användbarheten af tryckta blanketter (sidd. 28 och 74) och finner till följd häraf afgörande likhetspunkter; både i ena och andra fallet är det enligt förf. icke banken, som utlånar ett kapital, utan sedelns eller anvisningens mottagare. Hur obestridligt detta än må vara, utgör det likväl blott en negativ likhet mellan banksedeln och checken; men den positiva olikheten kvarstår, den nämligen att i ena fallet krediten lämnas åt banken, som förbundit sig att inlösa sedeln, i andra fallet åt privatmannen, som utfärdat checken, under det mottagaren ännu icke vet, om banken vill honorera den. Det synes därför äfven ett mindre lyckligt val af uttryck, att »banken kan supplera sedelemissionen med checks» (sid. 105), så vida ej på detta ställe liksom på flere andra (sidd. 73 och 102) fråga särskildt är om missbruket att medgifva utfärdandet af obetäckta checks, något som i praktiken väl ej kan helt och hållet förekommas, men icke torde äga någon afgörande betydelse för en dom öfver checkens ekonomiska verkningar.

För en sådan ekonomisk dom bör likväl icke en formell utan en reell hänsyn vara bestämmande, och en sådan finnes ock i den omständigheten, att under det checken vanligen blifvit inlöst, nära på innan kreditförhållandet mellan parterna hunnit till dessas kännedom, utgöra i våra samhällen sedlarna faktiskt den allra väsentligaste delen af nationens disponibla kassabehållning. Det är detta som i denna tidskrift förut betecknats sålunda, att sedeln utgör ett »generellt» betalningsmedel. Prof. Davidson har mot denna uppfattning invändt (se tidskr:s 1:sta årgång sid. 150), att »det verkliga betalningsmedlet» icke är checken utan »tillgodohafvandet» hos banken, på hvilken checken är utställd, samt att således ingen egentlig skillnad förefinnes mellan sedlar och checks, emedan bådadera förutsätta en samverkan mellan den kreditgifvande allmänheten och den kreditemottagande banken. Men det måste redan ur terminologisk synpunkt kallas onaturligt, såväl enligt ekonomiskt som enligt vanligt språkbruk, att beteckna det blotta tillgodohafvandet som ett »betalningsmedel», så länge det ännu ej antagit formen af ett konkret instrument till betalningars verkställande. Måhända kommer det icke alls eller blott delvis att an-

Ayuntamiento de Madrid

vändas till betalning, utan går i stället direkt öfver i kapitalbildningen (så t. ex. då ett girotillgodohafvande öfverföres till depositionsräkning), måhända kommer det att lyftas i form af mynt, i hvilket fall det först då inträder i betalningsfunktion, utan att någonsin hafva kräft ett konkret kreditmedel. Frågan är emellertid ingalunda af uteslutande terminologisk natur. Det är i detta afseende karakteristiskt för förf:s helt igenom fullt objektiva behandlingssätt, att, fastän han tagit sin utgångspunkt i samma teori som prof. Davidson, visar hans praktiska konklusion i en annan riktning. Sålunda har han på flera ställen (t. ex. sidd. 34, 50, 103, 104, 418) framhållit och träffande utvecklat, att banksedeln i det allmänna medvetandet funktionerar och framträder som mynt och fullt ut ersätter myntet, under det checken enligt sin natur måste inskränka sitt område till affärskretsar, samt att däri bör sökas skälet till statens plikt att draga försorg om, att allmänheten icke besvikes i sitt blinda förtroende till sedlarnas utställare. En sådan plikt för staten förutsätter, synes det, en specifik funktion hos banksedeln och borde icke gärna kunna grundas på hänsyn till den mänskliga ofullkomligheten eller på befolkningens ekonomiska fördomar. Förf. drager tillika (sidd. 428—429) andra ganska viktiga, praktiska slutsatser af den omständigheten, att man »mer och mer kommit ifrån att betrakta sedlarna som kreditmedel» och »mer och mer kommit att betrakta sedelcirkulationen som ett led i den samlade penningecirkulationen». Han uppställer som en följd häraf den tesen, att en centralbank kan hafva ett visst företräde framför ett större antal sins emellan oberoende sedelbanker, och han framhåller på flere ställen (sidd. 105 och 447) att de obetäckta sedlarna framträda »jämsides och jämnbördige med myntet», hvarför ock »deras mängd utöfvar inflytande på prisnivån, sålunda på själfva pengarnes värde och i allmänhet på de ekonomiska förhållandena», till och med utöfver landets egna gränser. För dylika medgifvanden bör den, som fortfarande anser sig böra häfda en mer än formell skillnad mellan checks och sedlar, kunna vara tacksam. Icke minst gäller det anmärkningen om prisnivåns känslighet för påverkningar från de cirkulerande kreditmedlen. Kanhända har man häri en tillförlitlig måttstock på, huruvida och i hvad mån dessa kreditmedel skola kunna karakteriseras som betalningsmedel. Sannolikt är, att sedlarna, af hvilka så att säga

Ayuntamiento de Madrid

litet hvar har ett lämpligt förråd liggande i plånboken eller kassaskrinet, och hvilka — åtminstone i de nordiska länderna — långt mer än metalliskt mynt utgöra samhällets ständiga rörelsemedel, måste utöfva ett inflytande, som ännu ingalunda i samma grad kan tillmätas så rörliga och vida mindre populära kreditmedel som checks, och som kanske aldrig fullt skall uppnås af dessa, emedan de tillskapats den ena stunden för att försvinna den nästa. Däremot talar erfarenheten på intet vis för, att ökningen i allmänhetens tillgodohafvande hos bankerna — en ökning som fortgått under en följd af år — har haft en påvislig inverkan på den allmänna prisnivån; denna skulle i så fall hafva tenderat till regelbundet stigande. Som detta icke varit händelsen, ligger det närmare att antaga, att det rent abstrakta tillgodohafvandet, hvilket lika väl kan förvandlas till fast kapital som till rörelsemedel, knappast i någon mån kan jämnsättas med aktuella kreditmedel som prisbildande faktor.

Checkens självständiga mission såsom kreditmedel visar sig äfven i ett annat hänseende. Den bidrager liksom girosystemet i hög grad till att utränga särskildt de stora sedlarna (se förf. sid. 15 ff., i synnerhet sidd. 17—18 med noten). Detta beror just på dess egendomlighet såsom ett icke-generellt betalningsmedel; ty de stora sedlarna äro såsom betalningsinstrument icke blott onödigt dyrbara — man behåller icke gärna större summor i sin pulpet, då man kan draga ränta af dem — utan just såsom alltför »generella» (d. v. s. till följd af sin brist på ackomodationsförmåga) ganska opraktiska. Det torde under öfvergångstiden intill 1904 i Sverige behöfva öfvervägas, om de större sedelvalörerna, d. v. s. sedlar på öfver 100 kronor, verkligen äga tillräcklig raison d'être. Opinionen med afseende på sedlarnas rätta valör synes nu för tiden icke obenägen att göra en frontförändring. Under det man förr i tiden förföljde de små sedlarna nästan öfverallt, något hvarpå förf:s arbete lämnar talrika exempel, och t. ex. både i Frankrike och Tyskland fortfarande föredrager att utestänga dem till förmån för metallmynt eller statspapperspengar, har man i Danmark 1897 (se förf. sid. 356) följt Sveriges exempel och infört 5-kronsedeln, troligtvis emedan befolkningen visat sig uppskatta denna som ett långt bekvämare betalningsmedel än guldmynt af samma valör. Å andra sidan borde man göra klart för

Ayuntamiento de Madrid

sig, hurusom stora sedlar under en på kontingentsystemet fotad sedelfondering äro en besvärlig och onödig black om foten. Det kan väl icke med säkerhet beräknas, hur stor andel af sedelomloppet de f. n. utgöra i Sverige, enär de enskilda bankernas uppgifter till finansdepartementet sammanfatta alla sedlar öfver 10 kronor under rubriken »öfriga valörer»; för Riksbanken är förhållandet däremot angifvet i hvarje års sista månadsrapport. Vid slutet af 1899 var dess utelöpande 1,000-kronsedlar 16,59 mill. kr. på ett samladt sedelomlopp i kronor af 73,53 mill. således c. 22 1/2 proc. Om man vore berättigad att beräkna de enskilda bankernas stora valörer i analogi härmed, så skulle dessa banker på sitt hela sedelomlopp pr 31/12 1899, 80,07 mill. kr., hafva haft 18,02 mill. kr. sådana; det samlade beloppet af 1,000-kronsedlar skulle då hafva utgjort inemot 35 mill. kronor. Hur mycket häraf som skulle behöfva ersättas med lägre valörer, kan ej på förhand beräknas; men en ganska afsevärd del torde utan olägenhet kunna försvinna ur rörelsen. Ty under det 10 hundrakronsedlar kunna ersätta en tusenkronsedel och dessutom användas i 9 andra betalningskombinationer, kan 1 tusenkronsedel, om den ej växlas, användas blott i en enda kombination; den ersätter därför ej de förra som betalningsinstrument. Och de personer, som få anledning att under ett verkställa betalningar å 1,000 kronor och däröfver, torde till allra största delen äga bankräkning, å hvilken de då lika gärna kunna omedelbart disponera[1].

Då förf. (sid. 19—20) påpekar, att giroomsättningens svindlande belopp i verkligheten icke äro större, än hvad som kan åstadkommas med tillhjälp af en ringa mängd banksedlar, om

[1] En annan reform af vida anspråkslösare art skulle kunna minska sedelomloppets siffra, likväl blott med något öfver 2 mill. kronor. Det torde vara alldeles obehöfligt att såsom »utelöpande» sedlar rubricera valörer, hvilka för mer än 20 år sedan indragits ur rörelsen, och som sannolikt till största delen ej finnas till ens tillnärmelsevis i sådana belopp som bankrapporterna uppgifva. Men i Riksbankens räkenskaper förekommer ständigt ej blott en liten post 1-kronsedlar (omkr. 100,000 kr.) utan äfven c. 1,600,000 kr. i sedlar lydande å riksmynt och banko; dessutom figurera i statistiken alltjämt enskilda bankernas 5-kronsedlar med något öfver 400,000 kr. Under loppet af de sista 5 åren har minskningen i dessa poster varit följande: skulden i rmt och bko har nedgått med något öfver 10,000 kr. (c. 1/8 % årligen), skulden i sedlar å 1 kr. med c. 2,300 kr. (c. 2/5 % årligen) och enskilda bankernas 5-kronsedlar med c. 5,300 kr. (c. 1/3 % årligen). Det bör väl ej kunna betviflas, att en skuld, som på detta sätt amorteras, med en bråkdel af en procent om året, icke med fog kan kallas en sedelskuld i teknisk mening, för hvilken guldbetäckning fordras. Rätteligen borde dessa poster föras under en rubrik med titel: »fond för indragna sedelvalörer» eller dylikt.

Ayuntamiento de Madrid

dessa nämligen äga samma omloppshastighet som giromedlen, må alltså häremot invändas, att sedlar till följd af sina fixerade runda belopp icke kunna företaga alldeles samma evolutioner som giromedel eller checks, och följaktligen knappt böra kunna uppnå samma omloppshastighet som dessa under ett väl organiseradt banksystem[1]. Det vore redan en vinst, om den ökning i sedelbehofvet, som skulle blifvit en följd af befolkningstillväxten och omsättningens stigande intensitet, kunde undvikas och ersättas med nyssnämnda kreditmedel. Att döma efter den korta tid som gått, sedan den svenska bankreformen beslutits, synes sedelbehofvet verkligen förblifva något så när konstant trots stor affärsliflighet och stigande pris på många lifsförnödenheter, under det t. ex. clearing-omsättningen företer en nämnvärd stegring. Måhända kan man emellertid äfven komma vidare. Att en rationellt drifven centralbank kan nöja sig med ett väsentligt mindre sedelomlopp än det som följer med en verklig bankfrihet, synes sålunda framgå af Tysklands bankhistoria: efter antagandet af banklagen 1873 sjönk sedelomloppet märkbart, och först 25 år senare uppnådde det samma höjd som före 1873 (se förf. sidd. 307—308).

Till sist berörda bankpolitiska hufvudfråga: enbanksystemets företräde framför flerbanksystemet kommer förf. ständigt tillbaka och lämnar intressanta bidrag till dess besvarande. Han resumerar den i ett särskildt kapitel (sidd. 418—436) och ställer sig teoretiskt mycket sympatisk gentemot flerbanksystemet som det historiskt naturligaste och det för sedelomloppets elasticitet mest betryggande, under det han å andra sidan finner de till fördel för centralbankens monopol vanligtvis anförda argument ganska osäkra. Enligt hans mening kommer det ur statens synpunkt blott an på att tillförsäkra sig sedlarnas ständiga inlöslighet; kan en sådan åstadkommas under flerbanksystemet, finnes ingen grund till att på förhand föredraga en monopoliserad sedelbank. I samband härmed påminner han om, i hur ringa mån centralbankerna

[1] Exempelvis anföres, att till en omsättning af 100,000 mk hos Tyska riksbanken behöfdes 1876 (då girokonti infördes) ett medeltillgodohafvande på girokonto af 430 mk, 1899 däremot af blott 190 mk. Till en kassarörelse af 100,000 mk hos samma bank erfordrades däremot en sedelbehållning af 1876: 1,800 mk, 1899: 640 mk. Relativt har visserligen, om det är tillåtet att sluta ifrån ofvannämnda siffror, sedlarnas omloppshastighet ökats något mera än giromedlens, men ännu synes den vara betydligt mindre än dessa senares. Jfr artikeln »Giroverkehr» af R. Koch i Handwörterbuch der Staatswissenschaften 2 uppl. (1900) IV. sidd. 734 o. 737.

Ayuntamiento de Madrid

förmått uppfylla denna första och väsentligaste fordran på ett rationellt banksystem (sidd. 419—420). Visserligen är centralbankernas syndaregister, som förf. antyder, numera så gammalt, att nutiden känner sig benägen att meddela dem absolution; men det är nog icke blott denna omständighet, som i främsta rummet bidragit till att befästa monopolsystemet i nutidens tycke. Hela det ekonomiska lifvet är numera föremål för en starkare koncentration än förr i tiden, och statsmakten, hvilkens uppgift såsom denna utvecklings bärare och ledare ingalunda alltid har varit erkänd, torde i vår tid blifvit fullt medveten om detta sitt mål och långt rikare utrustad för att lösa sina däraf flytande uppgifter. Förf. medgifver äfven, att enbanksystemet »för små länder» bör kunna vara utan olägenheter och, där det tillika har historisk tradition för sig, icke bör uppgifvas; till dessa små länder räknar han, som naturligt är, Danmark, men däremot ej Sverige; det synes honom ganska tvifvelaktigt, om här har varit tillräckligt skäl att besluta upphäfvandet af de enskilda bankernas sedelemission. I stället borde man, enligt hans mening, hafva ändrat dessa bankers fonderingsregler, hvilka han, såsom rimligt, anser föga betryggande.

Som denna fråga nu icke längre är en »öppen» fråga, torde det tyvärr blifva ganska lönlöst att diskutera den. Ingen kan på allvar förneka och ingen ifrågasätter de enskilda bankernas stora förtjänster om Sveriges utveckling; mången torde med förf. finna, att de utan väsentliga vådor kunnat få bibehålla sin emissionsrätt, fastän under andra former. Men för förf., som har en så vaken blick för, att bankpolitiska frågor icke alltid låta lösa sig på rent banktekniska grunder, utan fastmera måste underordnas allmänt-politiska hänsyn, är det säkert lika litet som för svenskar obekant, att bankreformen framgått ur en ytterst långvarig och icke sällan ganska hetsig konflikt mellan statsmaktens olika faktorer; såsom dessa faktorers rättsliga ställning utvecklats, fanns det knappast någon utsikt till en bättre lösning än den nu lagstadgade. I 1883 års bankkommittébetänkande förekom ett öfvergångsförslag till aflösning af lottägarnes solidariska ansvarighet och beredande af speciell pant för sedlarna; men det har i den senare diskussionen spelat en obemärkt roll och knappast tillvunnit sig några sympatier inom lagstiftningsmakten. Ur synpunkten af en rationell metallbetäckning såsom grundval för all sedelutgifning var detta

Ayuntamiento de Madrid

förslag ganska otillfredsställande; och hade man af de enskilda bankerna velat begära en verklig guldbasis, skulle de sannolikt känt sig böjda att frivilligt uppgifva emissionsrätten.

Större möjligheter för en fruktbärande diskussion erbjuder förf:s utveckling om »privatbank eller statsbank» (sidd. 437—445), hvilken just inledes med en öfverblick öfver denna frågas utveckling i Sverige. Ty med icke ringa styrka har på senare tider, sedan bankreformen stadfästs, påpekats, att den äldre bankkommittéens förslag af 1883 i denna del ägde ett väsentligt företräde framför den nu stadgade ordningen. Förf. framhåller med skärpa de ofta — i Sverige ända sedan stats- och bankoutskottets betänkande af 1829[1] — upprepade och i sig själfva säkert riktiga argument till fördel för centralbankens egenskap af privatbank: det privata initiativets större kraft i fråga om affärsblick och affärsutveckling, bankens större oberoende af politiska inflytanden, utsikten att lättare erhålla dugliga bankmän som ledare för en privatbank o. s. v. Huruvida det skall kunna lyckas att i denna fråga, hvilken äfven den quam maxime är en allmänt-politisk, åstadkomma en omkastning i tänkesättet hos Sveriges lagstiftningsmakt, må lämnas därhän. Förf. utveeklar själf ganska öfvertygande, att monopolsystemet med en viss konsekvens leder till statsbanken, och af hans historiska utveckling framgår klart, i hvilken grad man numera anser sig kunna till förmån för statens finanser kringskära frukten af »det enskilda initiativet» hos de privata centralbankerna. Fortsätter man på denna väg, torde allmänheten ganska snart tröttna på att placera sina kapital i företag, som knappast lämna de enskilda delägarne vanlig ränteafkastning och ej heller bereda något verkligt inflytande på affärens ledning.

I arbetets sista kapitel, som behandlar den äfven särskildt i Sverige ganska omtvistade frågan om sedlarnas fondering (sidd. 446—464), är förf:s framställning starkt kritisk, men något mindre rik på nya positiva resultat än mången med hänsyn till frågans aktuella läge kunnat önska. Den så kallade »bankmässiga» täckningsmetoden, som utan något hämmande band vill åt erfarenheten öfverlämna att skaffa erforderlig grundval för sedlarnas inlöslighet i bankens sig själf ständigt förnyande behållning af växlar och skuldebref, förkastar förf. bestämdt, därest den skulle tillämpas

[1] Jfr Skogman, Anteckningar om Rikets ständers bank, senare delen I, sid. 150.

Ayuntamiento de Madrid

på en centralbank med sedelmonopol, detta på grund af det onaturligt stora ansvar, som afvägningen af den rätta sedelmängden medför för hela samhällets välfärd och för prisbildningen, till och med utom det egna landet. Å andra sidan ogillar förf. i princip likaledes kontingentsystemet, hvilket, som han utvecklar, beröfvar banksedeln dess egenskap af kreditmedel och därigenom äfventyrar omloppets elasticitet; han medgifver likväl uttryckligen, att detta system, som i trots af sin irrationella utgångspunkt förmått bibehålla sig inom den engelska bankpolitiken och vunnit ytterligare efterföljd, har lyckats garantera sedlarnas inlöslighet[1] — otvifvelaktigt hvarje fonderingspolitiks främsta uppgift. Ej heller den modifikation af den Peelska bankaktens kontingentsystem som går under namn af indirekt kontingentering, har enligt förf. verkat fullt tillfredsställande; erfarenheten från Tyskland visar, att denna metod för privatbankerna ej medför tillräcklig fördel och i sista hand ändå lägger bördan på riksbankens skuldror. Det återstår då af hittills gängse system egentligen blott kvotdelstäckningen, hvilken ock i långt högre grad än kontingenteringen tillförsäkrar landet nödig elasticitet i sedelomloppet. Men förf. anser ej att detta system, tillämpadt alldeles efter dess innebörd, innehåller nödig garanti för sedlarnas inlöslighet; särskildt skall under en period af stark spekulation omsättningslifvets säkerhet därigenom kunna äfventyras, emedan en guldutströmning till utlandet nödgar banken att omedelbart beröfva omsättningen ett flerdubbelt större belopp i sedlar, för hvarje gång en viss guldkvantitet lämnar landet. Denna kvotdelssystemets brist anser förf. sig emellertid kunna aflägsna, om med detsamma förenas sådana föreskrifter, som trygga sedlarnas regelbundna återströmmande till banken, så att guldexport så mycket som möjligt undvikes; i enlighet härmed bör man begränsa utlåningsverksamheten till växeldiskontering och lombardrörelse med bestämda regler för säkerheternas beskaffenhet. En metallbasis å 30 à 40 procent af »samtliga dagligen förfallande förbindelser, alltså sedlar och deposita tillsammans», jämte täckning i »goda växlar», ej öfver tre månaders, för återstoden bör — detta är förf:s slutmening — anses både ändamålsenlig och fullt betryggande.

[1] Jfr förf. sidd. 451—452. Detta ställe utgör ett måhända icke oviktigt supplement till förf:s framställning af 1847 års kris (utförligt citerad i denna tidskrift 1900, sid. 161).

Ayuntamiento de Madrid

Utan tvifvel skulle ett system som det af förf. sålunda förordade för åtskilliga centralbanker kännas vida mindre betungande än det nu i allmänhet gällande, mer eller mindre modifierade kontingentsystemet. Så skulle t. ex. Nationalbanken i Köpenhamn, hvilken för landets nuvarande behof måste räkna med en sedelstock på omkring 100 mill. kronor, kunna nöja sig med en guldkassa å 30 à 40 mill., under det nu en sådan å omkring 70 mill. erfordras. Tänker man sig förslaget tillämpadt på Sveriges Riksbank, skulle troligen till en början ingen väsentlig lättnad vinnas, emedan landets hela nuvarande sedelbehof (c. 150 mill. kr.) plus Riksbankens andra a-vista förbindelser sammanlagdt uppgå till nära 200 mill. kr., så att en kvotdelstäckning som den föreslagna skulle kräfva 60 à 80 mill. kr. i guld, hvilket icke är mindre än det minimum, som nu erfordras enligt 1897 års banklag för en sedelstock på omkring 150 mill. kr. Först sedan en ytterligare väsentlig tillökning i sedelbehofvet inträdt, och endast om tillgången på utländskt tillgodohafvande i löpande räkning visat sig otillräckligt, vore med en dylik reform lättnad måhända vunnen. Förslaget, att hela den öfriga massan af sedlar och deposita utöfver dessa 30 à 40 proc. skulle motsvaras af diskonterade växlar, behöfde kanske ej heller vålla betänklighet, alldenstund Riksbankens nuvarande portfölj af inrikes växlar synes uppgå till omkring 90 proc. af dess sedelomlopp, och emedan dess lifliga rediskonteringsrörelse gifvetvis skulle tillföra banken större material, i den mån sedelmassan utvidgades.

Tvenne väsentliga betänkligheter mot det föreslagna systemet återstå likväl. Framförallt måste man göra sig klart, om ett kvotdelssystem i den af förf. förordade formen verkligen kan anses minst lika betryggande för sedlarnas inlöslighet som kontingentsystemet, om m. a. o. under en period af uppdrifven spekulation eller af oväntad prisstegring å lifsförnödenheter de »goda» växlarna skola visa sig kunna ersätta guld såväl såsom täckningsmaterial som i fråga om internationellt utbyte. Sådant torde på förhand vara svårt att ådagalägga, innan det bestyrkts af erfarenheten, och erfarenheten i ett land lämnar i detta afseende icke alltid tillräcklig ledning för omdömet i ett annat land. Benägenheten att öfvergifva kontingentsystemet torde redan af detta skäl — ur säkerhetens synpunkt — troligtvis ännu så länge visa

Ayuntamiento de Madrid

sig mindre; man kommer nog i stället att söka utvägar för att minska detta systems obestridliga olägenheter. I detta afseende skulle kanske åtskilligt kunna vinnas, om man kunde besluta sig för dels att ställa kontingenten i ett visst förhållande till folkmängden (t. ex. medgifva en metalliskt obetäckt sedelstock å 20 kr. pr invånare enligt sista folkräkning, befolkningssiffran afrundad uppåt exempelvis till 100,000), dels att underkasta kontingenten en periodisk revision t. ex. hvart 5:te år. Då man som i Tyskland ställer hela banklagstiftningen så att säga på tioårig amortering, måste sådant visserligen förefalla såsom en ganska farlig utväg (se förf. sid. 322); men kontingentens storlek skall, som af förf. påpekadt (sid. 304), alltid bero af faktorer, som äro tidens växlingar underkastade. Och anser man sig vidare böra åt kontingentsystemet bereda den i Tyskland godkända nödfallsutvägen att under vissa förhållanden medgifva kontingentens öfverskridande, skulle sådant ur rent teknisk synpunkt väl kunna ske, fastän centralbanken är en statsbank, därest man nämligen ställde öfverskridandet i omedelbar proportion till räntefoten (t. ex. föreskrefve, att intill 10 millioner kr. i sedlar utöfver kontingentgränsen finge utgifvas, endast om diskonto hålles i lägst 6 %, 10 till 20 mill. kr. endast om diskonto är 6 ½, 20 till 30 mill. kr. om diskonto är 7 % o. s. v.). En dylik metod skulle under knappa penningetider i högre grad än en beskattningsåtgärd gifva affärsvärlden ett påtagligt intryck af situationens allvar, men icke förty ställa nödiga omloppsmedel till dess förfogande.

En annan väsentlig invändning mot det af förf. förordade täckningssystemet föranleder dess sammanförande af sedlar och »deposita» under en och samma fonderingsregel. Som det nu är, spelar inlåningsrörelsen för centralbankerna i norden en alldeles underordnad roll; regeln i fråga vore alltså för ögonblicket skäligen oskadlig. Annorlunda däremot såframt denna rörelse skulle utveckla sig i enlighet med förebilder från Tyskland, Österrike eller England. Hur stora behållningar på bankräkning en framtida giro- eller checkrörelse kan skapa, låter sig för närvarande omöjligt beräkna; en dylik rörelse kan växa upp ganska snabbt, och då skulle den guldmängd, som med tillhjälp af kvotdelssystemet inbesparades såsom sedeltäckning, måhända i stället tagas i anspråk för att täcka giromedel. Oafsedt häraf uppkommande svårigheter är det dessutom en fråga, om sedlar och inlånsmedel

Ayuntamiento de Madrid

äro underkastade samma ekonomiska lagar och till följd däraf böra rationellt täckas på enahanda sätt. Man har i Tyskland och Österrike iakttagit, att å de årstider, då sedelomloppet är lifligast och följaktligen sedelreserven (den obegagnade sedelutgifningsrätten) krymper ihop, strömma i stället giromedel ovanligt rikligt till bankerna. Samhället erhåller sålunda på sätt och vis en ersättning för minskad sedelreserv i en ökad inlånsreserv, en erfarenhet, som har föranledt den metaforen, att girorörelsen utgör en kompensationspendel för penningmarknaden[1]. Det är fara värdt, att en bankpolitik som den föreslagna, då den innebär nödvändigheten af ökad guldbehållning på samma gång för den ökade sedelmängden och för tillströmmande giromedel, skall väsentligen motverka sträfvandet att utveckla girorörelsen och därigenom indirekt tvinga bankerna att hålla en sedelstock, som under en motsatt förutsättning kunde väsentligt inskränkas. I själfva verket åstadkommer detta en misshushållning icke allenast med den enskildes kassa utan äfven med samhällets förråd af betalningsmedel.

För »Ekonomisk Tidskrift», som under hela sin tillvaro ägnat särskild uppmärksamhet åt bankfrågor, har ett arbete som det ifrågavarande ett särskildt intresse. Månget tillfälle att använda dess rikhaltiga material skall säkert erbjuda sig under kommande diskussioner om hithörande ämnen. Blott några af de punkter, som för närvarande synas hafva störst aktualitet, har anmälaren i dessa rader hunnit beröra. Bland annat, som måst förbigås, är frågan om diskontopolitiken och dess betydelse för centralbankernas sedelutgifning — ett ämne som skulle vinna på en utförlig och sammanhängande behandling, under det förf. endast sporadiskt diskuterar det dels i sammanhang med Bank of Englands äldre skede, dels i kapitlet om franska bankväsendets historia. För små stater som de nordiska gälla måhända i detta afseende icke alldeles enahanda regler som för penningmarknadens medelpunkter; det skulle därför varit önskvärdt att finna en uttömmande framställning häraf. Men äfven den, som sålunda på en eller annan punkt känt sig frestad att önska annat eller mera än arbetet erbjuder, måste med tacksamhet mottaga en så värdefull tillökning till nordens banklitteratur.

[1] Se Handwörterb. der Staatswissensch. Art. Giroverkehr (2 uppl. IV sid. 736).

Ayuntamiento de Madrid

Statistik öfver arbetsinställelser.

Sedan några år tillbaka har undertecknad försökt att ur tidningar och facktidskrifter samla uppgifter öfver strejker och lockouter. På grund af dessa uppgifter har jag för hvarje år gjort en beräkning öfver antalet arbetsinställelser, de däri deltagande arbetarne samt antalet förlorade arbetsdagar. Säkerligen kunna uppgifter, samlade på detta sätt, ej blifva fullt uttömmande och korrekta, utom möjligen kompletterade genom på direkt väg anskaffade meddelanden. I pressmeddelandena saknas nämligen allt för ofta en eller annan uppgift, som måste på annan väg sökas.

Den tabell öfver arbetsinställelserna i vårt land, som här nedan meddelas, är därför säkerligen ej fri från detaljfel; men i stort sedt torde den dock ge en totalbild af rörelsens svängningar i vårt land under den ifrågavarande perioden. Jag har därför velat meddela den som ett bidrag från arbetarevärlden till Ekonomisk Tidskrift.

År	Antal strejker och lockouter	Antal deltagande arbetare.	Antal förlorade arbetsdagar.
1886	12	1,185	15,700
1887	4	300	4,300
1888	12	2,200	5,350
1889	22	2,379	36,190
1890	107	3,900	126,100
1891	37	2,317	74,120
1892	16	1,346	105,900
1893	32	2,269	201,350
1894	18	768	4,790
1895	46	2,929	16,110
1896	50	4,600	195,200
1897	90	5,930	80,100
1898	134	16,700	184,400
1899	62	8,667	205,900

Arbetsinställelserna gå stötvis. Efter år af många och ihärdiga sådana, inträda alltid år af afmattning. Särskildt kolumnen öfver antalet förlorade arbetsdagar utvisar detta.

Ett annat skarpt framträdande drag hos de senaste årens arbetskonflikter är de allt mer betydande lockouterna, en företeelse, som dock ej framträder i tabellen härofvan emedan där inräknats både strejker och lockouter. Dessa senare ha tilltagit med en oerhörd styrka. Af 1899 års slutsumma, 205,900, för antalet förlorade arbetsdagar kommo ej mindre än 172,200 på lockouterna, någonting dittills enastående. Denna förändring utgör tvifvelsutan ett symtom af en betydelsefull frontförändring i förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare. Ehuru såväl lockouter som strejker kunna användas både till anfall och försvar, torde dock i allmänhet gälla, att vid en lockout ju arbetsgifvarne äro att anse som den anfallande parten, under det att i en strejk motsatsen äger rum. De tilltagande lockouterna synas mig därför utgöra ett bevis på, att arbetsgifvarne ha funnit omständigheterna lämpade för dem att gå till offensiven mot anspråken på löneförhöjningar m. m. från arbetarnes sida — ett bevis i sin tur på sjunkande konjunkturer på arbetsmarknaden.

O. Dalkvist.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 31 augusti 1900.

Tillgångar.

		Grund- och Reserv-fonds-hypotek	Fastig-heter och Inven-tarier	Kassa: Guldmynt och omyntadt guld	Kassa: Skiljemynt och sedlar	På räkning med inhemska banker	På räkning med utländska banker	Avista anvis-ningar och ut-ländska sedlar	Obliga-tioner	Diskonte-rade vexlar: Inrikes	Diskonte-rade vexlar: Utrikes	Utestående lån: mot inteck-ningar	Utestående lån: mot obliga-tioner	Utestående lån: mot aktier	Utestående lån: mot annan real-säkerhet	Utestående lån: mot borgen och namn-säkerhet	Kreditiv och löpande räkning	Utgifts- och diverse räkningar	På indrifning beroende	Summa	
1	Riksbanken	—	—	35,198,971	7,015,479	1,224,000	8,158,497[1]	304,389	18,776,229	67,442,357	13,786,855	12,049,300	7,612,180	5,035,630	608,025	11,019,371	8,665,300	2,917,190	495,860	200,309,633	1
2	Skånes E. B.	9,147,380	1,758,330	1,545,808	1,813,876	302,545	2,172,520	1,052,980	6,156,348	31,360,996	793,566	12,088,257	511,350	8,840,986	4,521,700	7,053,811	16,508,057	1,614,967	—	107,243,477	2
3	Vermlands d:o	2,467,681	94,078	305,337	131,527	3,154,498	48,447	51,444	1,377,589	6,130,836	30,052	3,566,394	140,055	3,873,073	969,450	1,628,425	3,780,539	106,006	12,742	27,868,173	3
4	Kopparbergs d:o	2,226,463	82,445	209,380	290,119	3,917,199	—	107,303	1,982,607	5,138,737	35,981	2,997,640	148,600	2,976,800	779,980	634,675	4,003,614	125,029	840	25,657,412	4
5	Östergötlands d:o	2,845,213	201,678	88,440	170,101	323,628	244,089	103,170	2,682,636	7,523,105	615,850	4,024,020	56,390	1,396,225	270,125	896,663	3,857,740	355,665	4,037	25,658,775	5
6	Smålands d:o	1,791,654	100,802	300,785	150,193	2,236,416	407,143	101,857	1,620,305	11,310,866	703,599	4,873,026	31,185	1,629,710	337,749	1,686,214	2,482,105	670,070	86,321	30,520,000	6
7	Örebro d:o	2,400,000	9,000	201,020	121,856	720,181	—	22,068	1,050,618	4,486,508	—	2,405,915	—	587,500	105,000	729,461	1,523,492	86,697	513,398	14,962,714	7
8	Mälareprov:nas d:o	2,509,261	316,156	424,025	517,714	796,029	112,492	549,316	1,180,418	11,801,505	143,559	8,855,503	251,430	4,619,415	182,747	2,676,544	5,177,173	376,399	93,531	40,583,217	8
9	Göteborgs d:o	3,040,974	1,257,580	527,900	961,242	301,132	1,141,500	173,078	1,548,688	10,313,186	2,204,921	7,549,829	866,300	3,743,266	1,121,701	1,768,249	7,490,479	1,028,195	170,921	45,209,141	9
10	Stockholms d:o	3,600,000	110,000	693,960	2,335,898	5,102,867	11,918,431	453,272	7,577,674	13,158,343	2,982,285	6,992,400	1,926,180	6,531,514	1,278,959	956,606	15,397,189	2,305,290	—	83,320,868	10
11	Norrköpings d:o	2,108,547	160,608	315,635	47,453	471,513	67,051	15,359	922,049	5,810,956	141,364	1,663,200	12,000	1,177,595	1,770,140	604,458	3,372,154	191,139	—	18,851,221	11
12	Sundsvalls d:o	3,798,560	1,089,481	635,070	822,349	42,462	717,757	105,824	1,103,830	15,003,335	2,367,604	3,851,576	85,900	4,840,861	2,046,250	1,743,736	11,923,772	500,123	7,576	50,686,066	12
13	Christianstads d:o	6,192,401	419,294	1,040,822	554,271	1,916,428	345,912	142,555	3,354,898	14,858,296	273,831	1,901,930	2,018,550	10,824,627	1,389,950	2,504,075	9,864,667	2,228,120	178,088	60,008,715	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,177,347	161,000	227,830	189,755	3,319,271	—	38,011	1,241,925	8,413,012	—	2,083,975	65,525	648,950	254,625	1,390,632	2,436,578	205,423	65,374	22,919,233	14
15	Gefleborgs d:o	1,610,973	175,237	241,531	105,543	726,774	3,214	27,545	475,100	4,847,271	141,109	2,304,050	57,800	4,095,079	22,300	799,322	2,081,364	350,418	40,407	18,105,037	15
16	Uplands d:o	1,786,159	196,240	256,715	286,834	1,087,035	39,281	24,872	4,645,421	6,504,438	—	3,894,562	63,900	2,608,014	281,400	1,527,535	3,982,199	417,190	147,653	27,749,448	16
17	Södermanlands d:o	1,453,967	21,612	161,470	161,281	1,137,434	—	87,460	452,282	3,660,494	—	3,084,300	244,350	578,650	275,590	1,342,845	1,454,620	205,919	17,601	14,339,875	17
18	Kalmar d:o	1,346,476	108,761	204,483	118,856	909,042	438,137	29,866	1,722,968	6,140,174	658,779	3,359,540	18,200	1,684,990	58,581	585,954	1,865,917	338,885	28,757	19,618,366	18
19	Hernösands d:o	5,059,495	1,135,757	644,050	342,642	—	722,735	94,778	6,807,477	8,495,879	501,213	4,023,090	388,378	6,427,870	996,062	1,731,542	15,215,749	1,319,109	102,939	54,008,765	19
20	Helsinglands d:o	2,245,526	125,597	316,554	121,922	326,219	92,466	36,998	336,894	9,335,723	691,594	4,846,049	424,295	4,174,575	1,281,440	1,550,195	6,066,597	794,585	215,585	32,982,814	20
21	Norrbottens d:o	1,521,660	32,291	250,810	198,921	30,000	49,159	62,498	2,016,661	7,078,946	174,510	3,307,800	17,000	689,820	53,750	575,175	4,575,693	287,569	25,664	20,947,927	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	266,310	393,712	6,315	1,105,831	218,800	776,660	238,377	5,495,339	19,806,131	522,761	7,130,155	356,450	4,198,781	122,800	1,928,565	11,844,546	1,690,117	165,551	56,267,201	22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	805,000	43,498	3,564,222	3,104,559	2,323,315	498,453	6,667,859	21,507,403	3,732,669	14,476,700	1,826,550	9,636,594	2,057,767	2,882,977	14,802,513	3,713,115	223,634	91,866,828	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	355,000	6,540	422,987	300,000	529,953	233,412	3,950,616	6,031,842	794,826	3,576,450	180,855	3,394,600	77,600	729,350	2,389,535	154,732	223,452	23,351,750	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B.	—	1,001,000	4,780	951,147	130,000	2,359,106	35,034	3,021,137	1,386,549	84,646	75,596,547	370,212	2,612,925	101,750	305,520	7,742,744	1,562,861	—	97,265,958	25
26	Stockholms Handelsb.	—	5	7,780	763,647	6,050,179	2,088,333	230,908	6,488,807	7,508,475	959,750	1,317,300	321,700	3,843,200	—	676,778	12,107,646	2,761,181	—	45,125,689	26
27	Göteborgs Köpmansb.	—	203,000	4,358	120,848	318,951	221,440	71,588	201,000	5,000,881	90,041	3,886,550	28,290	2,597,655	155,500	594,070	2,995,653	138,933	12,616	16,641,374	27
28	Sundsvalls Handelsb.	—	33,659	2,831	458,958	519,438	393,581	68,207	2,611,396	5,382,764	536,143	2,197,115	382,480	3,676,260	11,000	992,800	3,532,701	360,427	21,597	21,181,357	28
29	Skånska Handelsb.	—	217,019	5,070	413,870	24,759	990,406	49,284	613,950	4,459,243	464,884	2,629,973	181,850	3,129,917	9,100	1,837,868	4,631,060	385,179	113,164	20,156,596	29
30	Nordiska Kreditb.	—	516,000	3,175	289,460	520,824	163,254	120,937	1,008,999	3,465,489	54,609	2,823,016	130,100	4,191,555	355,529	1,766,295	4,885,666	672,769	46,360	21,014,037	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	37,087	10,526	480,233	260,000	252,286	75,005	570,572	4,923,459	174,804	2,728,944	10,250	3,491,275	388,141	1,347,565	3,891,343	467,747	—	19,109,237	31
32	Göteborgs Handelsb.	—	120,935	4,819	213,447	—	169,911	22,450	56,000	3,707,989	112,541	1,924,325	201,700	1,766,215	196,705	645,705	4,409,319	654,178	53,195	14,259,434	32
33	Sthlms Diskontob.	—	500,500	2,190	118,732	1,566,300	19,658	4,633	2,585,523	1,081,892	42,121	339,000	624,750	2,943,278	185,500	—	3,488,550	87,979	—	13,590,606	33
	Summa	59,596,047	11,738,864	43,892,478	25,361,214	41,058,483	36,966,734	5,232,931	100,303,815	343,077,080	33,816,467,	218,348,431	19,554,755	122,467,405	22,266,916	57,112,981	208,446,274	29,073,206	3,066,863	1,381,380,944	

[1] Däraf intet å separaträkning. Omsättningen å Riksbankens Clearingsafdelning har utgjort under augusti månad 331,609,162 kr. 4 öre; från årets början 2,757,378,229 kr. 88 öre.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 31 augusti 1900.

Skulder.

		Egna banksedlar	Postremiss-vexlar	Sparkasse-räkning	Upp- och afskrifnings-räkning	Löpande räkning	Depositions-räkning	Upptagna lån	I räkning med inhemska banker	I räkning med utländska banker	Inkomst- och diverse tillfälliga räkningar	Grundfond	Reserv- och Dispositions-fond	Summa	Obegagnad sedel-utgifningsrätt	
1	Riksbanken [1]	60,483,392	3,011,004	—	20,204	30,088,290	8,640	25,000,000	—	1,842,148	7,977,080	50,000,000	21,878,875	200,309,633	75,028,496	1
2	Skånes E. B.	9,447,082	1,316,858	—	9,793,973	1,546,503	52,994,728 [3]	1,822,000	—	4,394,484	2,827,849	15,000,000	8,100,000	107,243,477	7,246,105	2
3	Vermlands d:o	3,119,439	397,853	—	1,996,378	356,551	18,283,017	—	403,200	—	482,287	1,875,000	954,448	27,868,173	403,570	3
4	Kopparbergs d:o	2,639,951	481,675	—	1,280,236	56,164	17,243,910	—	—	—	592,276	1,558,200	1,805,000	25,657,412	419,172	4
5	Östergötlands d:o	2,465,472	362,910	56,464	2,364,264	58,261	13,028,934	1,200,000	1,109,988	608,449	504,033	2,600,000	1,300,000	25,658,775	379,740	5
6	Smålands d:o	2,718,536	435,957	1,813,229	2,196,285	100	18,775,342	250,000	—	133,149	622,372	2,909,400	665,630	30,520,000	537,663	6
7	Örebro d:o	2,302,502	349,751	371,067	1,667,490	—	6,028,029	550,000	200,000	360,649	426,984	2,000,000	706,242	14,962,714	1,098,518	7
8	Mälareprov:nas d:o	3,512,000	614,705	1,451,391	3,520,813	1,061,750	21,810,305	200,000	1,481,496	119,304	859,226	4,000,000	1,952,227	40,583,217	1,021,286	8
9	Göteborgs d:o	4,417,075	632,708	2,062,746	4,114,097	1,238,067	23,414,149	—	110,551	374,532	1,095,216	5,000,000	2,750,000	45,209,141	1,151,799	9
10	Stockholms d:o	3,767,890	744,223	2,205,710	8,723,556	2,624,674	36,240,470	—	1,974,122	8,786,387	5,694,214	9,000,000	3,559,622	83,320,868	2,926,070	10
11	Norrköpings d:o	2,287,780	267,475	463,733	1,520,962	130,000	7,014,576	650,000	498,836	225,193	423,766	3,000,000	2,368,900	18,851,221	1,336,400	11
12	Sundsvalls d:o	5,992,810	829,849	2,895,370	2,344,053	591,880	22,909,717	—	2,237,479	1,236,812	1,395,366	6,000,000	4,252,730	50,686,066	840,820	12
13	Christianstads d:o	4,626,940	1,151,479	10,507,350	2,854,060	194,954	19,305,095	15,000	1,933,910	4,286,982	1,632,945	10,000,000	3,500,000	60,008,715	6,606,283	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,372,200	307,664	—	1,825,985	—	14,167,931	—	204,090	37,665	702,950	2,250,000	1,050,748	22,919,233	932,977	14
15	Gefleborgs d:o	1,892,965	474,138	198,123	1,321,824	142,337	8,914,116	1,100,000	655,000	636,484	386,277	1,500,000	883,773	18,105,037	559,530	15
16	Uplands d:o	2,340,255	201,161	—	1,817,197	75,830	18,457,333	—	—	132,467	670,205	2,020,000	2,035,000	27,749,448	510,619	16
17	Södermanlands d:o	1,552,690	287,088	995,583	1,431,805	106,600	6,527,801	200,000	522,512	108,103	390,256	1,500,000	717,437	14,339,875	662,745	17
18	Kalmar d:o	2,029,245	194,110	2,699,486	1,086,725	9,596	9,985,460	—	438,169	357,830	337,745	1,950,000	530,000	19,618,366	301,714	18
19	Hernösands d:o	7,122,670	1,351,274	3,144,670	2,014,143	911,508	16,661,018	3,205,000	2,823,105	4,254,918	1,160,459	6,000,000	5,360,000	54,008,765	980,875	19
20	Helsinglands d:o	3,296,455	431,793	1,135,263	1,982,323	—	17,236,675	—	3,565,983	—	979,322	3,000,000	1,355,000	32,982,814	465,625	20
21	Norrbottens d:o	2,440,870	523,381	1,141,306	777,042	177,651	3,667,613	4,130,000	3,502,004	1,006,897	536,385	2,500,000	544,778	20,947,927	331,600	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	199,460	664,923	7,129,409	5,215,666	2,583,635	13,618,758	2,074,000	1,037,000	2,576,542	3,167,658	12,000,100	6,000,050	56,267,201	—	22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	1,712,265	—	8,505,373	5,639,719	46,095,628	—	4,842,028	3,292,933	4,778,674	10,000,208	7,000,000	91,866,828	—	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	208,047	628,430	4,145,152	—	10,394,351	250,000	—	238,875	1,386,895	4,000,000	2,100,000	23,351,750	—	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B. [2]	—	52,209	2,026,302	2,778,327	36,239	14,396,514	13,376	—	3,719,469	1,656,222	9,000,000	3,700,000	97,265,958	—	25
26	Stockholms Handelsb.	—	212,700	2,401,452	3,034,022	12,337,838	8,880,162	—	691,761	5,002,826	1,822,056	6,000,000	4,742,872	45,125,689	—	26
27	Göteborgs Köpmansb.	—	441,660	1,562,662	1,549,758	2,500	6,493,839	—	1,089,860	903,874	467,221	3,000,000	1,130,000	16,641,374	—	27
28	Sundsvalls Handelsb.	—	457,174	2,596,492	1,191,195	542,518	7,082,221	1,300,000	651,426	1,523,904	486,427	4,000,000	1,350,000	21,181,357	—	28
29	Skånska Handelsb.	—	620,304	1,515,407	1,461,663	239,184	3,670,444	200,000	3,092,316	3,255,616	481,662	5,000,000	620,000	20,156,596	—	29
30	Nordiska Kreditb.	—	226,448	2,682,493	1,584,699	2,170,764	4,927,805	1,404,000	700,000	1,173,490	424,338	5,000,000	720,000	21,014,037	—	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	612,509	3,415,784	1,025,107	72,584	7,348,032	500,000	444,554	892,945	457,722	4,000,000	340,000	19,109,237	—	31
32	Göteborgs Handelsb.	—	407,131	1,239,078	535,172	2,187,038	1,679,245	300,000	1,133,369	982,490	370,911	5,000,000	425,000	14,259,434	—	32
33	Sthlms Diskontob.	—	30,002	3,363,049	403,069	374,307	5,254,136	—	188,987	—	927,056	3,000,000	50,000	13,590,606	—	33
	Summa	131,027,679	20,012,428	59,702,049	86,082,618	65,557,042	482,515,994	44,363,376	35,531,746	52,465,417	46,124,055	203,662,908	94,448,332	1,381,380,944	103,741,607	

[1] Lånet å 25 mill. kronor är upptaget hos Riksgäldskontoret.
[2] I slutsumman ingå här ofvan ej upptagna egna utelöpande obligationer för 59,887,300 kronor.
[3] Häri ingå äfven af andra banker och bankirer å depositionsräkning insatta medel.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Christianstads Enskilda Bank

Hufvudkontor: Helsingborg.

Grundfond: 10,000,000.
Reservfond: 3,250,000.
Dispositionsfond: 250,000.

Depositions-, Upp- och Afskrifnings- och Sparkasseräkning samt öfriga slag af bankrörelse.

Göteborgs Enskilda Bank.

Göteborg, Stockholm, Strömstad.

Grundfond . . . . . **Kr. 5.000.000. —**
Reservfond . . . . . » **2.500.000. —**
Dispositionsfond . . . . . » **250.000. —**

Depositions- & Kapitalräkning, vexeldiskontering, lån, kassa- & rese-kreditiv, löpande räkningar, utländska vexlar och mynt.
Kassafack vid kontoren i Göteborg och Stockholm.
Notariatafdelning vid Hufvudkontoret i Göteborg.
Sparkasseräkning vid Afdelningskontoren i Stockholm och Göteborg.

Ayuntamiento de Madrid

HERNÖSANDS ENSKILDA BANK

Grundfond kr. 6,000,000: — ⋆ Reserver kr. 5,300,000: —

mottager penningar på **Deposition-**, **Sparkasse-** samt **Upp-** och **Afskrifningsräkning**,
diskonterar vexlar,
beviljar **lån** och **kassakreditiv**,
köper och säljer **vexlar på utlandet**,
säljer **postremissvexlar**,
ombesörjer **inkassering** af vexlar betalbara å bankplatser samt
beviljar **stående lån** mot realsäkerhet.

Hufvudkontor:

Hernösand, kontorstid 10 f. m.—2 e. m.

Afdelningskontor:

Stockholm,	kontorstid	9,30	f. m.—3,30	e. m.	**Skellefteå,**	kontorstid 10	f. m.— 2 e. m.
Örnsköldsvik,	„	10	f. m.—1	e. m.	**Nordmaling,**	„ 10	f. m.—12 midd.
Sollefteå,	„	10,30	f. m.—2	e. m.	**Kramfors,**	„ 11	f. m.— 1 e. m.
Nyland,	„	11	f. m.—1	e. m.			

Resekreditiv erhålles hos kontoret i **Stockholm.**

Utom de resp. kontorsplatserna boende behagade hänvända sig **direkt till banken** vare sig pr post eller telegraf. Telegrafadress: ***Hernösandsbank.***

Industri-Kredit-Aktie-Bolaget

i Stockholm.

Hufvudkontor: Öfre Munkbron N:o 7,

Afdelningskontor: Arsenalsgatan N:o 4 A.
Kungsgatan N:o 13.

(Telegramadress: **Industribanken.**)

• • • Bankaffärer af alla slag • • •

Uthyr kassafack i brandfritt hvalf. Emottager slutna och öppna deposita, de senare med skyldighet för bolaget att inkassera förfallna räntor och kuponger m. m.

Ayuntamiento de Madrid

Telegrafadress: **NORDBANK.**

AKTIEBOLAGET

NORDISKA KREDITBANKEN

STOCKHOLM.

Hufvudkontor: Drottninggatan 8.
Filialer: Mynttorget 4 & Drottninggatan 102.
Afdelningskontor: Eskilstuna.

Egna fonder: 5,600,000 Kronor.

STYRELSE:

F. Cl:son Wachtmeister, Grefve, Generaldirektör, Ordförande.
L. L. Liberg, Grosshandlare, Nyby Bruk, v. Ordförande.
P. H. Hedenblad, Byrådirektör i Väg- & Vattenbyggnadsstyrelsen.
Isaac Hirsch, Grosshandlare.
V. Ramstedt, Grosshandlare.
G. F. Sandberg, Byråchef i Generalpoststyrelsen.
P. G. Tamm, Bruksegare, Söderfors.
H. A. Stjernspetz, Major, Verkställande Direktör.
John Swartling, vice Verkställande Direktör.

Utfärdar **Resekreditiv** betalbara å de flesta bankplatser äfvensom brunns- o. badorter.

London-bankirer:		**London & County Banking C:o Ltd.**
		Swiss Bankverein.
Berlin-	d:o	**Mendelssohn & C:o.**
Hamburg-	d:o	**Commerz & DiscontoBank.**
		M. M. Warburg & C:o.
Paris-	d:o	**Crédit Lyonnais.**

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget

Stockholms Diskontobank

I Regeringsgatan I
STOCKHOLM

emottager penningar på **depositionsräkning, kapitalräkning, sparkasseräkning** och **checkräkning,**
säljer **postremissvexlar,**
diskonterar **vexlar,** beviljar **lån** och **kassa-kreditiver,**
köper och säljer **utländska vexlar,** m. m.

Aktiebolaget Stockholms Diskontobank.

Stockholms Enskilda Bank.

Solidarisk Bank

Grundad 1856.

Fonder 12,559,622: 13.

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

emottager till vård och förvaltning enskilda personers, kommuners, föreningars och kassors värdehandlingar. Uthyr kassafack. Mottager uppdrag till köp och försäljning af värdepapper samt lemnar upplysningar angående dylika. Prospekt sändas på begäran.

Ayuntamiento de Madrid

Skandinaviska Kreditaktiebolaget

Göteborg. — Stockholm. — Norrköping.

Emottager penningar

å

Depositions-Räkning,

å

Kapital-Räkning

och å

Upp- & Afskrifningsräkning;

beviljar **lån** och **kassakreditiver,**
diskonterar **vexlar,**
försäljer **postremissvexlar,**
åtager sig **inkasseringar,**
utfärdar **resekreditiver,**
köper och säljer **utländska vexlar,**
samt in- o. utvexlar **utländskt mynt,**
uthyr **brand-** och **dyrkfria förvaringsfack,**
emottager **värdepapper** och andra **handlingar** till **förvar** och till **förvaltning.**

Skandinaviska Kreditaktiebolaget.

Skånes Enskilda Bank

Hufvudkontor: Malmö.

Emottager penningar

å

Depositions-Räkning

och

Upp- och Afskrifningsräkning

samt drifver öfriga slag af bankrörelse.

Skånes Enskilda Bank.

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget
Stockholms Handelsbank
Stockholm.

Bankrörelse
Notariatafdelning

Telegrafadress: Handelsbank.

Stockholms
Intecknings Garanti Aktiebolag
STOCKHOLM
N:o 1 Malmtorgsgatan N:o 1.
Afdelnings-Kontor: N:o 13 Biblioteksgatan N:o 13.
Allmänna telefon och Rikstelefon.

Bankrörelse. Fastighetsbelåning.
Förvaringshvalf
för öppna och slutna depositioner.

Ayuntamiento de Madrid

Bankaktiebolaget

Stockholm-Öfre Norrland

(f. d. Westerbottens Enskilda Bank.)

Telegrafadress: ***Norrlandsbanken.***

Kontor i Stockholm.

Hufvudkontor: Drottninggatan 6.
Filialkontor med full-) **Södermalmstorg 8, Vasagatan 44,**
ständig bankrörelse: (**Regeringsg. 59** och **Humlegårdsg. 6.**

Kontor i Umeå, Asele, Skellefteå, Piteå, Luleå, Haparanda, Gellivare, Gefle, Edsbyn, Falun, Säter, Rättvik, Vansbro och Elfdalen.

Banken emottager penningar å Depositions- och Kapitalräkning, å Hushållsräkning samt å Upp- och Afskrifningsräkning.
Banken diskonterar vexlar, beviljar lån, kreditiv och löpande räkning.
Banken köper och säljer vexlar på bankplatser i **Europa** och **Amerikas Förenta Stater** samt utfärdar **resekreditiv.**
Banken uthyr **kassafack** mot en afgift af 15, 20 och 25 kronor för år.
Banken mottager **öppna** och **slutna deposita.**

Lifförsäkrings-Aktiebolaget

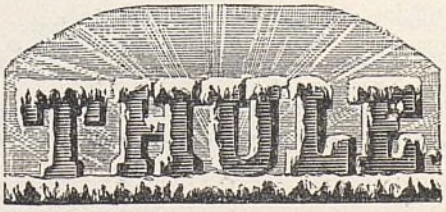

Aktieegarnes utdelning är begränsad.

Medan aktieegarne erhålla en för hvarje år begränsad utdelning, som aldrig får öfverstiga

Kronor 30,000 Kronor,

har de försäkrades kontanta vinst alltmera stigit och för år 1899 uppnått en summa af

Kronor 431,176 Kronor

eller mer än fjorton gånger utdelningen till aktieegarne.

Bolagets ansvarssumma öfver

Kronor 115,000,000 Kronor.

Ayuntamiento de Madrid

Uplands Enskilda Bank.

* * * Solidarisk Bank * * *

Grundad 1865.

Hufvudkontor: **Upsala.**

Afdelningskontor: **Sala, Enköping, Norrtelje, Östhammar, Ludvika, Vesterås.**

Grundfond	**Kr.**	1,520,000.
Kommanditfond	„	500,000.
Reservfond	„	1,000,000.
Dispositionsfond	„	735,000.
Delegederefond	„	300,000.

Depositions- & Kapitalräkning, Upp- & Afskrifningsräkning, Vexeldiskontering, Lån, Kassakreditiv, Löpande räkningar, Postremissvexlar, Utländska vexlar. — Inkasseringar.

London	Bankirer:	**C. J. Hambro & Son o. Fred. Huth & C:o.**
Paris	d:o	**Credit Lyonnais.**
Berlin	d:o	**Dresdner Bank.**
Hamburg	d:o	**Vereins Bank o. Commerz- und Diskonto Bank.**

Ayuntamiento de Madrid

LIFFÖRSÄKRINGSBOLAGET
SVECIA

Tidsenligt lifförsäkringsbolag

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Meddelar **Lif-, Blandad Lif- och Kapital-, Korttids-, Sparkasse-Testaments-, Enke-Pensions- och Stipendieförsäkring** samt **Lif-, Blandad Lif- och Kapitalförsäkring för barn.**

OBS.! Testamentsförsäkring. Pension till enkan, kapitalet till barnen. Årlig premie för tvenne 30-åriga personer Kr. 23: 30 pr 1,000.

OBS.! Enkepensionsförsäkring. Årlig premie för 100 Kr. pension för tvenne 30-åriga personer Kr. 22: —.

OBS.! Stipendieförsäkring, hvarigenom universitetsvistelse lättast möjliggöres.

OBS.! Barnförsörjningsförsäkring, hvarigenom understöd tillförsäkras barnet från försörjarens död, till dess det kan sig själf försörja.

"SVECIA" erbjuder liberala, tidsenliga försäkringsvilkor och förenar prisbilligheten med soliditet.

Agenter antagas!

OBS.! Utmätningsfrihet för pensioner!

"SVECIAS" premier äro ända till 30% lägre än de utländska lifbolagens och äfven billigare än de äldre svenska bolagen.

Begär prospekt!

OLYCKSFALL-FÖRSÄKRINGS-ANSTALTEN
GOTHIA

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Gothia är ett ömsesidighetsbolag, hvadan all vinst tillfaller de försäkrade, och hafva de rösträtt å bolagsstämma.

Gothia har liberala, tydliga försäkringsvilkor, som skilja sig från öfriga olycksfallförsäkringsanstalter i riket.

Gothia vill härigenom söka undvika tvister mellan de försäkrade och anstalten.

Gothia hänskjuter tvistiga regleringar till länsvis valda kompromisser, bestående af 3 personer, som aflagt domareed.

Gothia lemnar ersättning vid öfvergående skada intill 200 dagar.

Gothia har fasta, billiga premier.

Gothia har kontor Regeringsgatan 3, Stockholm.

Ayuntamiento de Madrid

Insända böcker:

May, John, Meddelanden angående försäkringsväsendet i Sverige år 1899 Stockholm 1900.

Andersson, Thor, Om nykterheten och Göteborgs maltdrycksaktiebolag. Göteborg 1900.

Försäkringsföreningens Tidskrift. Sjätte häftet.

Nationaløkonomisk Tidsskrift 4:de Hefte (Juli—Augusti).

Die Gleichheit. N:o 15—18.

Quarterly Publications of the American Statistical Association March—June 1900.

Uppsala 1900. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.

Ayuntamiento de Madrid